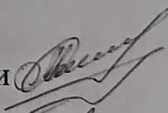

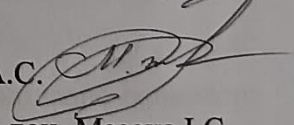
**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА
КАТЕГОРІЯ: ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ТА ДОПОМОГА ЖЕРТВАМ**

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня «Магістр»
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньої програми «Соціальна
робота. Соціальна педагогіка»

Решетникової Марини Юріївни

Керівник:

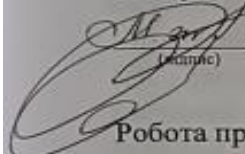
к.юрид.н., Метіль А.С.

Рецензент: к. пс. н., доц. Мазоха І.С.

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри права і соціальної роботи

протокол № 7 від «08» січня 2024р.

Завідувач кафедри

 Мелник А. С.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист
на відкритому засіданні ЕК

«23» січня 2024 р.

Оцінка _____
(за столбальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

 Звонков В. К.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Анотація до магістерської роботи

на тему:

Домашнє насильство в Україні як соціально-правова категорія: превентивні заходи та допомога жертвам

У магістерській роботі розкрита актуальна проблема сучасності – домашнє насильство в Україні як соціально-правова категорія.

Об'єкт дослідження – домашнє насильство в Україні, що визначається як форма насильства, яка виникає у сімейному оточенні, включаючи партнерське насильство, фізичне, емоційне чи економічне насильство в сімейних відносинах.

Предмет дослідження – соціально-правова категорія домашнього насильства в Україні.

Мета дослідження – надання об'єктивної інформації, яка може слугувати основою для прийняття рішень стосовно вдосконалення соціального захисту військовослужбовців в Україні та в інших країнах світу. Це включає в себе аналіз правового статусу домашнього насильства, нормативно-правові акти, що регулюють цю проблему, та механізми їх впровадження.

У *першому розділі* проаналізовано теоретико-методологічні визначення понять «домашнє насильство» різних форм, «жертва насильства», «профілактика насильства», «попередження насильства». Також, визначено насильство в сім'ї як соціально психологічна категорія та окреслено причини і наслідки домашнього насильства.

У *другому розділі* визначено особливості соціально-правового регулювання форм домашнього насильства над різними категоріями населення в Україні. Надано характеристику основним формам домашнього насильства, а також, зазначено основні соціально-правові аспекти насильства над жінками в Україні.

У *третьому розділі* проаналізовано міжнародний досвід боротьби з проблемою насильства в сім'ї. Запропоновано імплементацію низки

законодавчих актів міжнародного рівня, а також, виокремлено основні напрямки вдосконалення правового забезпечення захисту жінок, що потерпають від насильства в сім'ї в Україні.

Ключові слова: злочин, насильство в сім'ї, жертва насильства, профілактика насильства, попередження насильства, фізичне насильство, економічне насильство, психологічне насильство, сексуальне насильство.

Abstract for the master's thesis

on the topic:

Domestic violence in Ukraine as a socio-legal category: preventive measures and assistance to victims

In the master's work, an actual problem of our time - domestic violence in Ukraine as a socio-legal category - is revealed.

The object of the study is domestic violence in Ukraine, which is defined as a form of violence that occurs in the family environment, including partner violence, physical, emotional or economic violence in family relationships.

The subject of the study is the socio-legal category of domestic violence in Ukraine.

The purpose of the research is to provide objective information that can serve as a basis for making decisions regarding the improvement of social protection of military personnel in Ukraine and other countries of the world. This includes an analysis of the legal status of domestic violence, regulations governing this issue, and mechanisms for their implementation.

The first chapter analyzes the theoretical and methodological definitions of the concepts "domestic violence" of various forms, "victim of violence", "prevention of violence", "prevention of violence". Also, family violence is defined as a socio-psychological category and the causes and consequences of domestic violence are outlined.

In the second chapter, the peculiarities of social and legal regulation of forms of domestic violence against different categories of the population in

Ukraine are determined. The main forms of domestic violence are characterized, as well as the main socio-legal aspects of violence against women in Ukraine.

The third chapter analyzes the international experience of fighting the problem of family violence. The implementation of a number of international legislative acts is proposed, as well as the main areas of improvement of legal support for the protection of women suffering from domestic violence in Ukraine are highlighted.

Key words: crime, family violence, victim of violence, prevention of violence, prevention of violence, physical violence, economic violence, psychological violence, sexual violence.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ «ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО»	9
1.1. Теоретико-прикладні основи характеристики понять «домашнє насильство» різних форм, «жертва насильства», «профілактика насильства», «попередження насильства».....	9
1.2. Насильство у сім'ї як соціально-психологічна категорія.....	16
1.3. Причини та наслідки домашнього насильства	23
Висновки до 1 розділу.....	28
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	30
2.1. Характеристика основних форм домашнього насильства, що існує в Україні та світі	30
2.2. Прояви та актуальність домашнього насильства над дітьми в Україні.....	36
2.3. Соціально-правові аспекти домашнього насильства над жінками в Україні.....	40
Висновки до 2 розділу.....	50
РОЗДІЛ III. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ЩОДО ЗАХИСТУ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ	52
3.1. Віктимологічна профілактика та попередження насильницьких дій і в Україні.....	52
3.2. Визнані світові стандарти надання соціальної допомоги постраждалим від домашнього насильства.....	60
3.3. Основні напрями удосконалення правового забезпечення захисту жінок від домашнього насильства в Україні.....	66
Висновки до 3 розділу.....	71
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	76
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми. Насильство, яке характеризується особливим ступенем суспільної небезпеки, визначається як негативна соціально-правова категорія. Можна припустити, що цей аспект існував завжди, виявляючи свої прояви у всіх державних утвореннях. Проте, лише останнім часом вчені-правники почали докладно аналізувати цю проблему, застосовуючи наукові підходи. Тема насильства та агресії стосовно інших осіб стала особливо актуальною, розглядаючи її з кінця ХХ століття.

Зараз можна визначити вужчу категорію – «насильство в сім'ї», а також початок обговорення її проблематики, яке здійснюється завдяки постійним зусиллям неурядових, переважно жіночих організацій та фахівців у галузі гендерних досліджень. Оскільки у більшості випадків саме жінки стають жертвами насильства в сім'ї, поняття «домашнє насильство» сформувалося внаслідок трансформації визначення «насильства в сім'ї», значно розширивши його сферу застосування.

Одним з важливих кроків у боротьбі з домашнім насильством стало підписання Україною у 2011 році Стамбульської конвенції [4], яка представляє собою Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашнього насильства. Цей міжнародний документ став важливим етапом для усунення та мінімізації випадків домашнього насильства в європейському просторі.

Україна, хоча вагалась з ратифікацією Стамбульської конвенції протягом десяти років, все ж підписала її, виявляючи певні сумніви стосовно терміну «гендер» та його сприйняття, яке не визначає гендерну ідентичність, визнання одностатевих шлюбів та втручання в шлюбно-сімейні відносини.

В 2017 році Україна здійснила ще один важливий крок, прийнявши Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2]. Цей закон вперше криміналізував домашнє насильство, визначивши його

поняття в Кримінальному кодексі України та введенням нових обмежувальних заходів для осіб, які вчиняють домашнє насильство.

Домашнє насильство в Україні є актуальною та тривожною проблемою, яка вимагає невідкладного розгляду та системних заходів для її подолання. Ця соціально-правова категорія визначається не лише травматичними наслідками для конкретних осіб, але й ставить під загрозу стабільність та безпеку суспільства в цілому. Для розв'язання цього проблемного питання необхідно вжити комплексу заходів, спрямованих на запобігання домашньому насильству та надання ефективної допомоги його жертвам. У цьому контексті важливим є розгляд превентивних заходів та механізмів підтримки для тих, хто став об'єктом насильства вдома.

Упродовж останніх років відзначається зростання рівня поширення домашнього насильства, що можливо пояснити глобальною пандемією коронавірусної інфекції «COVID – 19» та військовою агресією з боку сусідньої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Певні аспекти уникнення та протидії домашньому насильству, включаючи насильство в сім'ї, були об'єктом аналізу в дослідженнях таких вчених, як О. Артеменко, А. Блага, О. Коваленко, Н. Лесько, Ю. Лимаренко, О. Харитонова, І. Шаповал та інші.

Також великий внесок у розвиток дослідження явищ «насильства в сім'ї» та «домашнього насильства» внесли праці зарубіжних науковців таких як: М. Бакай, А. Галай, Л. Головка, О. Гулак, О. Зінсу, Т. Ковтун, Т. Лях та інші.

Об'єктом дослідження є домашнє насильство в Україні, що визначається як форма насильства, яка виникає у сімейному оточенні, включаючи партнерське насильство, фізичне, емоційне чи економічне насильство в сімейних відносинах.

Предметом дослідження є соціально-правова категорія домашнього насильства в Україні. Це включає в себе аналіз правового статусу домашнього насильства, нормативно-правові акти, що регулюють цю

проблему, та механізми їх впровадження. Дослідження також охоплює соціальний вимір домашнього насильства, його вплив на суспільство та різні соціальні групи.

Мета дослідження є вивчення домашнього насильства в Україні як соціально-правової категорії, зосереджуючись на превентивних заходах та наданні допомоги жертвам. Дослідження спрямоване на розуміння ефективності правових та соціальних механізмів, спрямованих на запобігання насильства в сім'ї, а також на визначення ефективних форм підтримки та реабілітації осіб, які стали жертвами домашнього насильства в українському суспільстві.

Для досягнення поставленої мети необхідне рішення наступних завдань:

- ретельно проаналізувати сучасний стан проблеми домашнього насильства в Україні, зосереджуючись на його соціально-правових аспектах;
- визначити основні причини та фактори, які сприяють поширенню домашнього насильства, враховуючи соціокультурні та економічні контексти;
- розглянути ефективність існуючих превентивних заходів, спрямованих на запобігання домашньому насильству, та визначити їхні переваги та недоліки;
- детально вивчити систему підтримки та допомоги жертвам домашнього насильства, оцінити рівень доступності та ефективності цих послуг;
- проаналізувати роль правових механізмів у боротьбі з домашнім насильством та їх відповідність сучасним викликам;
- розглянути інноваційні підходи та моделі допомоги жертвам та запобігання домашньому насильству на міжнародному рівні;
- запропонувати рекомендації для поліпшення заходів у сфері запобігання домашньому насильству та підтримки його жертв в Україні.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають твори вітчизняних вчених, які займалися вивченням насильства та його різновидів, включаючи А. Бабенко, В. Василевич, О. Гуртовенко, О. Джужа, М. Корчовий, В. Курило, В. Топчій, М. Хавронюк та інші.

У ході проведення дослідження використовувався комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання. Зокрема, застосовувався діалектичний метод для аналізу та вивчення проблематики домашнього насильства в контексті його соціального змісту та юридичної форми. Використання логіко-семантичного підходу дозволило формулювати та визначати понятійний апарат, який використовувався у дослідженні. Метод герменевтики використовувався для аналізу нормативно-правових актів та інших джерел з метою їх подальшої інтерпретації. Застосування історичного методу сприяло глибокому вивченню генезису розвитку криміналізації домашнього насильства.

Апробація результатів дослідження. Деякі аспекти, які висвітлено у кваліфікаційній роботі доповідалися та публікувалися:

– на Всеукраїнському науково-педагогічному підвищенні кваліфікації, із темою «Проблема домашнього насильства в Україні: загальна характеристика» (27 лютого – 9 квітня 2023 року);

– на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями європейського наукового простору: пошук студента», із темою «Шляхи протидії проявам домашнього насильства в Україні» м. Ізмаїл (2023 року).

Практична значущість даного дослідження полягає у визначенні ефективних заходів для запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, а також вдосконаленні системи підтримки жертв. Результати цього дослідження можуть бути використані для формулювання рекомендацій для правозахисних та соціальних організацій, агентств здійснення правопорядку та державних установ для розробки та вдосконалення політик та програм,

спрямованих на попередження насильства в родині та надання ефективної підтримки жертвам.

Дослідження може слугувати основою для розробки нових правових інструментів, законодавчих ініціатив, а також підвищення свідомості громадськості щодо проблеми домашнього насильства. За результатами цього дослідження може бути здійснено корекцію та удосконалення існуючих підходів у сфері правозахисту та соціальної підтримки, що сприятиме створенню безпечного та захищеного середовища для осіб, які потрапили в ситуації домашнього насильства в Україні.

Структура випускної кваліфікаційної роботи. Робота охоплює у своєму змісті: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і літератури. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінки друкарського тексту. Зміст дослідження викладений та розкритий за допомогою 6 таблиць та 2 рисунки.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ «ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО»

1.1. Теоретико-прикладні основи характеристики понять «домашнє насильство» різних форм, «жертва домашнього насильства», «профілактика насильства», «попередження насильства»

Сучасне суспільство стикається з численними соціальними викликами, серед яких особливе місце займає проблема домашнього насильства. Терміни, такі як «домашнє насильство», «жертва насильства», «профілактика насильства» і «попередження насильства», стають предметом теоретико-прикладного аналізу для розуміння та боротьби з цією негативною явищем.

Явище домашнього насильства залишається актуальною в наш час. Протягом останніх років проведено значну кількість наукових досліджень, впроваджено численні програми, спрямовані на протидію та запобігання домашньому насильству, та прийнято нормативні акти, спрямовані на подолання цього явища. Однак, незважаючи на проведені заходи, проблема домашнього насильства залишається надзвичайно актуальною і визначається як одна з найгостріших проблем у світі. Кожна особа, незалежно від віку, статі, економічного стану чи сімейного статусу, може стати потенційною жертвою домашнього насильства [7].

Часто насильство пов'язують із різними соціальними аспектами та проблемами, такими як недостатнє управління та неефективне законодавство; стереотипні гендерні ролі; проблема безробіття; нерівність між чоловіками та жінками та нерівність у можливостях зайнятості; обмеження в освітньому процесі; а також ризикові фактори, пов'язані з доступом до зброї, вживанням наркотиків та споживанням алкоголю.

Протягом останніх років було розроблено ряд нормативних документів, що дають ґрунтовне визначення та характеристику явищу домашнього насильства. До цих документів можна віднести наступні: Конвенція Ради

Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [4]; Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [3]; Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; Рішення Ради міністрів ОБСЄ 15/05 щодо запобігання та протидії насильству щодо жінок та ін. нормативно-правові акти.

Домашнє насильство — це систематичне фізичне, емоційне, сексуальне чи економічне насильство, яке виникає всередині сім'ї чи домашнього оточення. Це серйозна проблема, яка стосується всіх шарів суспільства та може мати руйнівний вплив на фізичне та психічне благополуччя жертв.

Україна має великий шлях, який треба пройти для зміни обстановки щодо насильства. Повільна розробка заходів для боротьби з домашнім насильством пояснюється кількома причинами. Серед них — стереотипне сприйняття різних форм насильства як норми у звичайній родині, що залишилося ще з радянських часів (за принципом «б'є, значить любить»). Також до цих чинників відноситься пов'язаність фактів приховування насильства з ідеалізованим уявленням про радянську сім'ю. Не менш важливим є обмеження можливості держави застосовувати примусові заходи через існуючий контроль. Перевага також надається підходу, спрямованому на розбудову громади, і розгляд сімейних відносин ставиться на другий план.

Україна зазнала значного прогресу у сфері боротьби з домашнім насильством після прийняття закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2] 7 грудня 2017 року. Цей закон представляє собою крок вперед порівняно із попереднім, діючим до 2018 року, «Про попередження насильства в сім'ї». Новий закон визначає чітке розуміння поняття домашнього насильства та розглядає його різні форми. Також він розширює кількість осіб, на яких поширюється захисний статус, встановлює Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Положення закону включають в себе розширення переліку суб'єктів, що здійснюють заходи для запобігання домашньому насильству, а також розширення повноважень Національної поліції України. Закон вводить спеціальні заходи, такі як термінові та обмежувальні заборонні приписи, які спрямовані на більш ефективну протидію цьому явищу.

Згідно із законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2], домашнє насильство охоплює «дії (чи бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного характеру, які вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання, між родичами, між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, що спільно проживають (чи проживали) в одній сім'ї, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою. Це стосується незалежно від того, чи мешкає (чи мешкала) особа, яка здійснила домашнє насильство, в тому самому місці, що й постраждала особа. Поширюється також на загрози вчинення подібних дій».

Згідно з чинним законодавством, фізичне насильство визнається як «одна з форм домашнього насильства, яка включає в себе ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, завдання побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, ставлення особи в небезпеку, ухилення від надання допомоги особі, яка перебуває у стані, небезпечному для життя, заподіяння смерті та інші порушення з питань насильницького характеру». Ця форма насильства може проявлятися від легких подряпин, штовхань, смикання за волосся та укусів до серйозних наслідків, таких як катування, госпіталізація або навіть смерть постраждалої особи [5].

Закон визначає сексуальне насильство як «одну з форм домашнього насильства, що включає будь-які сексуальні дії, вчинені щодо повнолітньої особи без її згоди або стосовно неповнолітньої особи, незалежно від її згоди, або в присутності дитини. Сексуальне насильство включає примус до здійснення актів сексуального характеру з третьою особою, а також інші

порушення статевої свободи чи недоторканості особи, в тому числі вчинені відносно дитини або в її присутності». Цей вид насильства охоплює різноманітні ситуації, такі як зґвалтування в рамках шлюбу, у позашлюбних відносинах або з незнайомими особами, систематичні зґвалтування під час збройних конфліктів, небажані сексуальні домагання, сексуальне насильство щодо вразливих груп населення, включаючи залучення дітей до дитячої проституції або порнографії та інші подібні прояви.

Відповідно до законодавства, психологічне насильство визначається як «одна з форм домашнього насильства, що включає в себе словесні образи, погрози, зокрема стосовно третіх осіб, приниження, переслідування, залякування та інші дії, спрямовані на обмеження волевиявлення особи та контроль у репродуктивній сфері. Якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи». Ця форма насильства може виявлятися у вигляді словесних образ, загроз вбивством або травмуванням, приниженням, залякуванням, а також пошкодженням чи приховуванням особистих речей, що може викликати емоційну невпевненість, страх навколишнього середовища та нездатність захистити себе [13].

Економічне насильство можна визначити як «одну з форм домашнього насильства, що охоплює умисне відбирання житла, їжі, одягу, іншого майна, фінансів або документів, або обмеження можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, заважання отриманню необхідних медичних чи реабілітаційних послуг, обмеження права на працю, примус до праці, заборона отримання освіти та інші правопорушення економічного характеру».

Можливі фактори цього виду насильства включають:

– жінки у бідному становищі стають більш вразливими до зловживань;

- економічна залежність від насильника ускладнює рішення жінок покинути партнера, що застосовує насильство;
- насильство має вплив на економічний статус жінок та їхню можливість здобути або зберегти роботу;
- насильники використовують різні тактики, що негативно впливають на економічне самопочуття жінок.

Насильство проти жінок виявляється на трьох рівнях: у сім'ї, громаді та державі. На рівні сім'ї це явище ґрунтується на загальнопоширених у суспільстві стереотипах щодо гендерних ролей. У громаді насильство може виникати через некоректно представлену інформацію у медіа та вплив радянського способу виховання дітей. На рівні держави, насильство, перш за все, виявляється у нерівності прав та можливостей для жінок і чоловіків у сфері зайнятості: жінки часто обмежені у можливостях займати високі посади, а різниця в заробітній платі значною мірою відмінна, і часто вони стикаються з домаганнями з боку чоловіків [6].

Жертва домашнього насильства – це особа, яка стала об'єктом фізичного, емоційного, сексуального або економічного насильства у сфері домашніх відносин. Ця особа може перебувати у стосунках з насильником, який може бути сімейним членом, партнером чи іншою близькою особою.

Загальна характеристика жертви домашнього насильства включає:

- фізичний стан: Жертви можуть мати різні фізичні наслідки, такі як тілесні ушкодження, переломи, синці, або інші сліди насильства.
- емоційний стан: Жертви можуть демонструвати емоційні наслідки, такі як стрес, депресія, тривожність, низька самооцінка, почуття вини чи стигми.
- соціальний вплив: Домашнє насильство може впливати на соціальний статус жертви, призводячи до відчуття ізоляції, втрати соціальної підтримки та порушення міжособистісних відносин.

– економічна ситуація: Жертви можуть стикатися з економічними труднощами, такими як фінансова залежність від насильника або втрата роботи через насильство.

– психологічна реакція: Жертви можуть реагувати на насильство різноманітно, включаючи спроби приховати факти, страх власної безпеки, або невпевненість у можливості виходу з ситуації.

– можливості отримання допомоги: Важливим аспектом є доступ жертв до підтримки, ресурсів і служб, які допомагають їм вирватися з циклу насильства і відновити своє життя.

Профілактика домашнього насильства – це комплекс заходів та стратегій, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню випадків насильства у сімейному оточенні. Ця процесуальна діяльність націлена на створення умов, які запобігають насильству, а також на формування у суспільстві свідомості та цінностей, спрямованих проти будь-якої форми насильства у сім'ї (див. Табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Характеристика профілактики домашнього насильства включає такі аспекти

Аспект	Опис
Освіта і освітні програми	Розвиток інформаційних кампаній, тренінгів для підвищення обізнаності та усвідомлення громадськості.
Підтримка жертв	Забезпечення доступу до консультативних служб та притулків, надання правової допомоги жертвам.
Соціальні кампанії	Проведення інформаційних заходів для формування позитивних гендерних стереотипів та зміни у свідомості суспільства.
Законодавчі заходи	Розробка та вдосконалення законів, спрямованих на захист прав жертв та покарання насильників.
Психосоціальна підтримка	Здійснення психологічної підтримки для сімей, що пережили випадки насильства, для сприяння їх відновленню та зміцненню.
Робота з ризиковими групами	Спрямування профілактичних заходів на конкретні соціальні групи, які можуть бути більш вразливими до домашнього насильства.
Співпраця громадськості	Залучення громади до спільної роботи над попередженням та подоланням проблеми домашнього насильства.

Попередження домашнього насильства - це комплекс заходів та стратегій, спрямованих на зменшення можливостей виникнення, поширення та виникнення насильства в сімейному середовищі. Ця концепція базується на ідеї, що раннє втручання та попередні заходи можуть усунути чи подолати фактори, які сприяють домашньому насильству, тим самим створюючи безпечне та здорове сімейне середовище.

Основні аспекти попередження домашнього насильства включають:

- освіта та навчання: розвиток освітніх програм для сімей, шкіл, та громадськості з метою підвищення обізнаності щодо наслідків домашнього насильства та методів його запобігання;
- психологічна підтримка сімей: надання психологічної допомоги та консультацій для сімей з метою вирішення конфліктів та уникнення насильства;
- зміна гендерних стереотипів: розвиток програм, спрямованих на усунення шкідливих гендерних уявлень та сприяння рівноправ'ю в сім'ї;
- тренінги з розвитку навичок спілкування: надання інструментів та тренінгів для сімейних членів з метою покращення навичок спілкування та вирішення конфліктів;
- правові заходи: розробка та впровадження законодавчих норм та заходів, спрямованих на захист прав жертв та покарання насильників;
- підтримка жертв: забезпечення доступу до консультативних служб, притулків та правової допомоги для тих, хто став жертвою домашнього насильства;
- соціально-економічна підтримка: створення програм та послуг для підтримки економічно вразливих сімей, які можуть бути більш вразливими до насильства;
- громадська мобілізація: залучення громадськості до участі в програмах та ініціативах щодо попередження домашнього насильства [11].

Ці аспекти взаємодіють для створення комплексної системи, спрямованої на попередження та зменшення різних форм домашнього насильства.

Отже, аналізуючи все вищезазначене варто зробити висновок, що явище домашнього насильства в умовах сьогодення є доволі актуальним і поширеним на території України. Викорінення його є практично неможливим незважаючи на законодавче врегулювання. А засоби запобігання та протидії є доволі недосконалими, через що уповільнюється процес викорінення даного злочину.

1.2. Насильство у сім'ї як соціально-психологічна категорія

Історія людства переконливо свідчить, що фундаменти існування людини, її ставлення до соціального і природного середовища, духовні, моральні та світоглядні цінності формуються в сім'ї. Вплив психологічного здоров'я родини має суттєвий вплив на індивіда, його долю, життєвий шлях та уявлення про модель своєї майбутньої сім'ї. Тому беззаперечним є твердження, що насильство в сім'ї, його поширення та розвиток нових форм і виявів, не лише руйнує гармонію, злагоду і здоров'я членів сім'ї, але й виступає однією з передумов для негативного психологічного стану суспільства [9].

Сім'я представляє собою перший інститут людської освіти та виховання, завжди визначаючи складну структуру та стійку систему, яка формує унікальну атмосферу життя і встановлює норми стосунків та поведінки молоді особистості. У сучасному суспільстві досить часто виникають сім'ї, розпад яких обумовлено конфліктами та непорозуміннями, але навіть частіше можна спостерігати випадки аморальної поведінки та насильства різних форм.

Слід відзначити, що проблема домашнього насильства стала однією з найактуальніших у сучасному українському суспільстві. Насильство над

дітьми та іншими членами сім'ї є поширеним явищем в Україні. За статистикою, приблизно 40-50% всіх випадків знущань та насильства відбуваються в тому місці, де, на перший погляд, людина не повинна була б стикатися з такими негараздами - в обіймах власної родини [15].

Щорічно в Україні, згідно інформації від Програми розвитку ООН (ПРООН), 600 жінок втрачають життя внаслідок домашнього насильства (див. Додаток А).

Насильство в сім'ї є серйозною соціально-психологічною проблемою, яка може має негативний вплив на індивідів та суспільство в цілому. Це явище може виявлятися в різних формах, таких як фізичне, емоційне, фінансове або сексуальне насильство. Дана проблема впливає на багатогранний аспект суспільства. Це загроза не тільки фізичному та емоційному здоров'ю індивіда, але й руйнує основи стабільності в сімейних відносинах [20].

Відповідно до законодавства України, яке стосується запобігання та протидії домашньому насильству, поняття домашнього насильства охоплює дії або бездіяльність, що включає фізичне, сексуальне, психологічне або економічне насильство. Ці дії здійснюються в межах сім'ї, місця проживання, між родичами або між колишнім чи теперішнім подружжям [12]. Також вони можуть виникати між особами, які проживають разом, але не перебувають у родинних відносинах чи шлюбі, незалежно від того, чи проживають особи, які вчинили домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також може включати погрози вчинення таких дій.

На практиці соціальної роботи з сім'ями визначено основні ознаки домашнього насильства, які включають елементи, такі як винятково члени сім'ї або родини являються джерелом насильства, необхідність збереження міжособистісних взаємовідносин і взаємодії з жертвою, повторюваність та циклічність насильницьких дій, тривалість такого насильства, матеріальна та емоційна залежність між суб'єктами, високий рівень латентності, низький рівень караності винних, часте поєднання кількох видів насильства,

порушення особистих прав і свобод особи (жертви насильства в сім'ї), здійснення насильницьких дій під впливом алкоголю, наркотиків, токсичних речовин тощо.

Основні аспекти насильства в сім'ї як соціально-психологічної категорії включають:

- вплив на психічне здоров'я - насильство в сім'ї може призводити до серйозних проблем з психічним здоров'ям, такими як депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та інші психічні відхилення. Жертви насильства можуть стикатися з низкою емоційних та психологічних проблем, що може впливати на їх загальне самопочуття і якість життя;

- сприяння циклу насильства - діти, які бачать насильство вдома, можуть стати свідками або жертвами насильства в подальшому житті. Це може створити цикл насильства, коли діти, виростаючи в таких умовах, самі стають насильниками або потрапляють у відносини, де насильство присутнє;

- соціальна ізоляція - жертви насильства в сім'ї часто стикаються з соціальною ізоляцією через страх, сором чи відчуття вини. Це може призводити до втрати підтримки з боку родини, друзів і соціальних контактів;

- вплив на дитинство і розвиток - діти, що переживають насильство вдома, можуть відчувати травми, які можуть вплинути на їх фізичний, емоційний та соціальний розвиток. Насильство може перешкоджати нормальному формуванню особистості та відносин з іншими;

- ефективність попередження та управління - розуміння соціально-психологічних аспектів насильства в сім'ї є важливим для розробки ефективних програм попередження та управління цією проблемою. Важливо враховувати культурні, соціальні та економічні чинники, які можуть впливати на поширення насильства в родині;

- роль гендерних норм - соціокультурні гендерні норми і стереотипи можуть впливати на динаміку взаємин в сім'ї і визначати, як

виявляється насильство. Наприклад, стереотипи про традиційні ролі чоловіків і жінок можуть призводити до нерівноваги в силових відносинах та сприяти насильству;

- профілактика та освіта - для боротьби з насильством в сім'ї важливо проводити профілактичну роботу та освіту. Це може включати у себе навчання гендерної рівності, виховання навичок управління конфліктами та підвищення свідомості про наслідки насильства;

- правовий аспект - розв'язання проблеми насильства в сім'ї також пов'язане з ефективністю правових механізмів. Наявність законодавства, спрямованого на захист жертв і карання насильників, може відігравати ключову роль у протидії цьому явищу;

- підтримка жертв - жертвам насильства в сім'ї необхідно надавати емоційну, психологічну та правову підтримку. Створення служб та організацій, які надають допомогу, може допомогти жертвам виходити зі складної ситуації;

- комплексний підхід - вирішення проблеми насильства в сім'ї вимагає комплексного підходу, який охоплює роботу з різними групами суспільства, включаючи сім'ї, школи, заклади охорони здоров'я та правові органи;

- дослідження та моніторинг - проведення наукових досліджень та моніторингу є важливим етапом в розумінні та вирішенні проблеми насильства в сім'ї. Це дозволяє визначити причини, ефективність заходів та вдосконалювати стратегії протидії [33].

Загальний підхід до розв'язання проблеми насильства в сім'ї передбачає взаємодію між громадськістю, урядовими структурами, неприбутковими організаціями та іншими зацікавленими сторонами з метою створення безпечного та підтримуючого середовища для всіх членів сім'ї.

Модель ситуацій базується на тезі, що ймовірність виникнення агресії визначається тривалістю і інтенсивністю дії певних ситуативних і структурних змінних. Ці змінні включають фізичну, матеріальну, емоційну

залежність, соціальну ізоляцію, негативні впливи соціального середовища, життєві кризи, емоційне вигорання, соціальну і особистісну стигматизацію та інші [36].

В рамках теорії соціальних змін акцентується на тому, що соціальна взаємодія представляє собою послідовну зміну заохочень і стягнень, де певні особи, завдяки своїм перевагам, реальним або уявним, прагнуть збільшення своїх винагород і постійного підпорядкування іншим членам сім'ї. Зловживаючи їхнім уразливим становищем, таким як діти, люди з інвалідністю, чи особи похилого віку, які є більш беспорядними та вразливими, насильник демонструє та здійснює відповідну поведінку, використовуючи свою безкарність.

Базовим у концепції моделі символічної взаємодії є твердження, що спілкування між людьми – це неперервний процес обміну інформацією, при якому кожне попереднє висловлювання визначає подальший обмін. Здійснення єдиного шаблону декодування символічного сенсу слів і ролей є ключовим для розуміння сказаного. Відсутність такої «згоди» може призводити до непорозуміння, несприйняття опонента та, в результаті, підвищення ймовірності конфліктів і виникнення напруженості та агресивності в міжособистісних взаєминах [28].

Згідно із соціально-історичною або соціокультурною теорією, вчені вважають, що основною причиною домашнього насильства є концепція сім'ї як патріархальної інституції, що є джерелом цінностей, традицій та поглядів, які виправдовують нерівність між чоловіками і жінками, а також нерівноцінність їхніх особистісних статусів. Вони розглядають причини насильства на соціокультурному рівні та у сфері суперечностей суспільної свідомості, що стосуються взаємовідносин між чоловіком і жінкою та їхньою роллю та місцем у сім'ї [15].

Системно-сімейний підхід розглядає сім'ю як унікальну соціальну систему з власними цінностями, відносинами і властивостями, що знаходяться у динамічних, змінних, іноді складних взаємозв'язках і

стосунках. Сімейна система існує у своїй особливій психологічній атмосфері, де члени сім'ї постійно взаємодіють під внутрішнім і зовнішнім впливом. Це може призводити до як позитивних, так і негативних наслідків, а також може бути фактором, що сприяє виникненню домашнього насильства.

Прихильники індивідуально-психологічної концепції акцентують увагу на генетичних і біологічних аномаліях людини, таких як фізичні, інтелектуальні недоліки, проблеми емоційного і психічного здоров'я, як основні причини домашнього насильства.

Домашнє насильство як соціально-психологічне явище піддається впливу різноманітних об'єктивних та суб'єктивних факторів та аспектів (див. табл. 1.2.).

До основних з них належать: духовна деградація суспільства та особистості, ігнорування релігійних і загальнолюдських цінностей, відсутність соціальних ідеалів, криза моральності, стан соціальної аномії, лібералізація статевої моралі; патріархальні та авторитарні сімейні традиції, утримання неправильних гендерних стереотипів; тривала соціально-економічна криза, низький рівень життя, алкоголізація населення та вживання наркотиків; руйнування та зникнення позитивних сімейно-шлюбних традицій; поширення неформальних шлюбів та зниження рівня солідарності, а також поширеність в ЗМІ пропаганди насильства, жорстокості та сексизму; збільшення кількості неблагополучних сімей, невігластво батьків у сфері сімейного виховання, неприйняття відповідального батьківства; низька культура міжособистих відносин, комунікації та вирішення конфліктів у сім'ї; віктимна позиція жертв домашнього насильства, тривале приховування проблеми; панування традиційно-стереотипного, а не індивідуального, підходу до розподілу ролей в сім'ї; небажаність або неможливість чоловіка виступати годувальником у сім'ї, криза маскулінності; неефективність системи матеріальної допомоги сім'ям, які її потребують, недостатня професійна компетентність соціальних працівників у справах гендерної політики, психології, педагогіки, гендерного

законодавства та особливостей роботи з сім'єю в умовах суспільної кризи [17].

Таблиця 1.2.

Перелік основних аспектів насильства у сім'ї

Аспекти	Опис
Визначення	Насильство у сім'ї включає в себе фізичні, психологічні, економічні та сексуальні форми насильства між членами родини.
Види насильства	Фізичне (побиття, тортури), психологічне (зневажання, загрози), економічне (економічна залежність, фінансова контроль), сексуальне (насильство в інтимних стосунках).
Соціальні наслідки	Руйнування сімей, психічні проблеми, соціальна ізоляція, дитяча травма, вплив на емоційний стан та фізичне здоров'я.
Фактори ризику	Низький соціально-економічний статус, культурні норми, неповна сім'я, алкоголізм та наркоманія, безробіття, низький рівень освіти.
Профілактика	Освітня програма щодо небезпек насильства, робота з сім'ями, підтримка жертв, покращення соціально-економічного статусу.
Роль гендеру	Насильство у сім'ї часто є результатом гендерних стереотипів та нерівності. Жінки та діти частіше стають жертвами.
Юридичний вимір	Спеціальні закони та правові заходи для захисту жертв насильства у сім'ї, криміналізація деяких форм сімейного насильства.
Психологічна підтримка	Надання психологічної допомоги для жертв і агресорів, розвивання навичок розв'язання конфліктів та побудови здорових сімейних відносин.

Поміж розглянутих факторів, також важливо враховувати демографічну структуру і модель спілкування в сім'ї, а також психологічні особливості батьків та дітей.

Так, серед чинників, пов'язаних із демографічною структурою та моделлю спілкування в сім'ї, можна виділити наступні аспекти [5]:

1. Сім'ї з неповним або багатодітним складом, які часто знаходяться в складних матеріальних умовах. Це призводить до постійної уваги до проблем харчування, одягу, лікування та освіти дітей, створюючи в батьків відчуття невпевненості у майбутньому, постійної втоми та психологічного виснаження.

2. Присутність прийомних батьків або вітчима в сім'ї. Збільшується ризик сексуального насильства над дівчинкою в сім'ях з вітчимою, особливо

якщо він веде асоціальний спосіб життя та не має твердих моральних принципів.

3. Конфлікти між подружжям, викликані різницею в рівні інтелектуального розвитку, соціального та особистісного статусу, сексуальною незадоволеністю, емоційною підтримкою та інтимною близькістю.

4. Перенесення негативного досвіду сімейного виховання батьків з дитинства на власну сім'ю та взаємини з дружиною та дітьми.

5. Соціальна, фізична та емоційна ізоляція сім'ї, виявлена у відсутності (або прагненні до неї) соціальних контактів та небажанні їх встановлювати, підтримувати чи розвивати.

6. Конфліктні або насильницькі відносини між членами сім'ї, відсутність або нерозвиненість відчуттів поваги, емпатії та підтримки.

7. Загроза насильства щодо дитини зростає, якщо хтось із батьків або дитина мають певні фізичні, психологічні та поведінкові особливості, які ускладнюють встановлення комунікації та взаєморозуміння між ними [40].

1.3. Причини та наслідки домашнього насильства

Насильство в сім'ї є проблемою, що поширюється на всі верстви суспільства, незалежно від релігії, раси, сексуальних вподобань, а також професійного та освітнього рівня. Особи, які вчиняють насильство, прагнуть досягти влади та контролю над своїми близькими партнерами.

Постраждалі та кривдники часто вказують на різні фактори, які призводять до домашнього насильства, такі як стрес на роботі, споживання алкоголю, вживання наркотичних речовин, виховання, психологічна травма дитинства, запальний характер тощо. Однак справжні причини насильства часто залишаються загадковими. Серед них можуть бути патологічні ревності, унаслідок виховання від батьків перейнята модель поведінки, проблеми з самооцінкою, самоствердження за рахунок приниження слабших,

потреба в визнанні, психічні відхилення, розбіжності у релігійних та політичних поглядах членів сім'ї, а також хронічний алкоголізм або наркоманія [36].

Дослідниці О.В Краснова та О.А Калашник ідентифікують різноманітні причини домашнього насильства, серед яких можна виділити наступні аспекти:

- соціальні причини, що охоплюють насильство в суспільстві та поширення насильства через засоби масової інформації як моделі прийнятної поведінки;
- економічні фактори, такі як матеріальні труднощі, відсутність комфортних житлових умов, безробіття та економічна залежність;
- психологічні аспекти, включаючи різноманітні типи поведінки та травматичні впливи, які можуть спотворювати нормальне сприйняття життя.
- педагогічні чинники, такі як відсутність культури правової, моральної, естетичної, економічної та трудової поведінки;
- соціально-педагогічні аспекти, що включають відсутність свідомого батьківства, виховання в родині на основі прав дитини, а також гендерну нерівність;
- правові аспекти, включаючи ставлення до насильства як до проблеми, що стосується лише членів сім'ї, та недостатню правову свідомість;
- політичні фактори, такі як схильність до гендерних стереотипів та недостатня увага до батьківства та чоловіків;
- соціально-медичні аспекти, включаючи відсутність репродуктивної культури, батьківської відповідальності, алкоголізм, вживання наркотичних речовин та агресію;
- фізіологічні причини, такі як порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакції, вживання збуджувальних препаратів та розлади нервової системи людини [29].

Протягом значного періоду часу, насильство не розглядалося як протиправне діяння, але, навпаки, сприймалося як прийнятна форма поведінки. Такий підхід суспільства до насильства призвів до непризнання самого поняття насильства як серйозної проблеми, яку необхідно терміново вирішувати. За словами Л.П. Мельник, в умовах суспільства з чоловічим домінуванням, насильство чи загроза насиллю може розглядатися як особливий механізм, що активується ще в ранньому дитинстві. Використовуючи насильство, людина намагається отримати владу над іншою особою, здійснювати протиправні дії, що призводять до негативних наслідків. Одночасно кривдник відчуває задоволення, знаючи, що йому не доведеться нести відповідальність за свої дії. Таке толерантне ставлення до насильства в сім'ї стає гарантією його передачі у наступні покоління [35].

Основною причиною домашнього насильства над жінками є те, що воно переважно трапляється за межами «зачинених дверей». Кривдник залишається безкарним за свої негідні дії, тому для нього вчинення насильства стає прийнятною нормою поведінки. Жертва часто піддається психологічному тиску насильника і сприймає своє зіпсоване життя як стандарт. Постраждала не шукає допомоги, не висловлює проблем, які існують у її сім'ї, і, навіть більше, відчуває сором, провину і страх можливої помсти від тирана за отриману допомогу.

Незалежно від форми насильства над жінкою, воно залишає свої сліди у вигляді безпосередніх чи віддалених наслідків. Серед них можна виділити: фізичні травми, головний біль, втрата свідомості, панічні атаки, порушення емоційної сфери; втрата свідомості; гострі психічні розлади та проблеми центральної нервової системи; побої, синці, подряпини на тілі (у випадку фізичного насилля); гематоми, переломи [18].

За висловами автора О.М. Савчук, у жінок, які стали жертвами домашнього насильства, проявляється відчуття безпорадності через сформовані у них конкретні висловлювання, які раціоналізують їхню власну поведінку та дії тих, хто завдає їм шкоди. Протест, що жінки висловлюють

при окремих випадках насильства, може виглядати наступним чином: «Стоп! Зупинись! Ти не маєш права мене ображати!». Однак отримують вони адекватну відповідь від кривдника – відсутність будь-якої реакції на їхні зауваження. З часом жінки починають відчувати безпорадність: «Я всеодно не зможу змінити цю ситуацію, мені не по силам; моя єдина можливість – терпіти». Жінка адаптується до патологічної ситуації, що призводить до зміни її самовідчуття та загального світосприйняття. Жінка-жертва розуміє, що в даному контексті вона відчуває безпорадність, що призводить до психологічного страждання та стресової напруги. Постійні випадки такого стану сприяють розвитку різноманітних відхилень. Ще одним важливим аспектом є формування у жінки віктимного типу поведінки, коли вона стає об'єктом впливу та перетворюється на жертву [19].

Насильство несе наслідки не лише для жертви, але і для кривдника та суспільства взагалі. Г.М. Мустафаєв звертає увагу на наступні наслідки:

- соціальні наслідки насильства над жінками у сім'ї виявляються у проблемах виховання, пов'язаних із явищем «соціальної естафети». Діти, які стали свідками насильства, часто наслідують такий зразок поведінки та переносять цей негативний досвід у своє подальше життя;

- домашнє насильство постійно та в значній мірі обтяжує економіку країни та її громадян, має негативний вплив на населення;

- Україна стикається з великою кількістю вбивств, які є результатом домашнього насильства. Безкарність дозволяє кривднику вчиняти ці злочини. Фахівці, що розслідують такі випадки, вказують, що жінки часто вдаються до вбивства у самооборону чи захист своєї особи та дітей;

- значна кількість розлучень порушується через домашнє насильство. Жінки, виявивши силу волі та стійкий характер, інколи осознано розуміють проблему та вирішуються відокремитися від своїх тиранічних партнерів;

– з метою нормального життя жінки, які стають жертвами домашнього насильства, можуть залишити свій дім і звернутися до безпечних місць, таким чином рятуючи себе від кривдника.

Домашнє насилля має негативні наслідки не лише для його жертв, але й для суспільства загалом. Серед цих наслідків варто відзначити економічні: фінансові втрати для роботодавців внаслідок непрацездатності жертв, додаткові витрати роботодавців на відновлення наслідків насильства та економічні збитки самих постраждалих [21].

Серед соціальних наслідків важливим є поняття «феномену соціальної естафети». Його суть полягає в тому, що діти, які стали жертвами домашнього насильства, більш схильні відтворювати цей шкідливий зразок поведінки у власних сім'ях.

Найбільш трагічним і жорстоким наслідком домашнього насильства є втрата людського життя. Випадки вбивств, смерті від отриманих травм, самогубство та доведення жертв до суїциду – це крайні сценарії, які занадто часто спостерігаються в суспільстві. Моральне виснаження жертви домашнього насильства може призвести до скоєння самогубства, залишаючи за собою сиріт та пліч-о-пліч із дитячими будинками через ці летальні випадки.

Таким чином, основними факторами, які спричиняють домашнє насильство, є:

- алкоголізм або наркотична залежність одного з членів родини;
- жорстоке обходження у дитинстві;
- неправильна модель сімейних відносин і її подальше наслідування;
- безкарність за вчинені проступки;
- відсутність визнання насильства як глобальної проблеми у суспільстві;
- бажання самоствердження за рахунок слабших членів родини.

Внаслідок домашнього насильства можуть виникнути серйозні наслідки, такі як загроза життю людини через отримані травми під час побиття, порушення психічного здоров'я жертви, зростання рівня злочинності та бездомності, передача дітьми неприпустимої поведінки, що призводить до «ланцюга» насильства, який стає важко розірвати [23].

Висновки до 1 розділу

Існує потреба в системному та комплексному підході до розв'язання проблеми домашнього насильства. Важливо не лише визначати правові рамки, але й створювати ефективні механізми їхнього виконання та захисту прав жертв домашнього насильства.

Основні напрями вирішення проблеми включають розвиток законодавства, яке б враховувало особливості різних категорій населення, зміцнення системи попередження та реагування на випадки насильства, підвищення свідомості громадян про права та можливості захисту, а також вдосконалення співпраці з міжнародними організаціями та партнерами.

Важливо визнати, що ефективне соціально-правове регулювання повинно бути адаптоване до конкретних потреб та реалій різних груп населення, забезпечуючи повагу до їхніх прав і гідне ставлення до всіх жертв домашнього насильства. Такий підхід сприятиме побудові справедливого та безпечного суспільства для усіх його членів.

У контексті соціально-правового регулювання форм домашнього насильства в Україні можна врахувати наступні деталі:

- потреба в індивідуалізації: законодавство та практика повинні враховувати індивідуальні особливості жертв та винних. Наприклад, захист дітей може вимагати особливого підходу, а для захисту жінок може бути важливо враховувати гендерні аспекти;

- ефективність законодавства: закони та нормативні акти повинні бути не лише наявні, але й ефективно застосовуватися. Це включає в себе

швидке та об'єктивне розслідування випадків, адекватні судові рішення та забезпечення виконання вироків;

– взаємодія служб та організацій: важливо покращувати координацію роботи між правоохоронними органами, соціальними службами, медичними установами та громадськими організаціями. Це дозволяє оперативно та комплексно реагувати на ситуації насильства в родині;

– психологічна та юридична підтримка: надання жертвам насильства доступу до психологічної та юридичної підтримки важливо для полегшення їхнього становища та забезпечення ефективного вирішення справи в суді;

– запобігання та освіта: програми з запобігання домашньому насильству та освітні кампанії є важливим елементом. Це включає навчання громадян усвідомленому підходу до виховання та взаємин у сім'ї, а також розбудову культури ненасильницького спілкування;

– моніторинг та оцінка: система моніторингу та оцінки ефективності заходів є важливою для виявлення проблем та впровадження корекцій. Відзначення успіхів та виявлення недоліків сприяє постійному вдосконаленню системи.

Узагальнюючи, деталізований підхід до соціально-правового регулювання домашнього насильства в Україні включає в себе широкий спектр заходів, спрямованих на запобігання, захист жертв та покарання винних. Такий підхід допомагає враховувати конкретні потреби та особливості різних категорій населення для створення ефективної та справедливої системи.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Характеристика основних форм домашнього насильства, що існує в Україні та світі

Незважаючи на те, що родина вважається основним і головним елементом суспільства, проблема насильства в сім'ї довгий час не отримувала широкого обговорення, і ще менше розмов про необхідність знаходження шляхів вирішення цього питання. Цьому сприяло те, що в слов'янській культурі сімейні відносини, як правило, залишаються приватними та непіддатливими суспільному контролю, а регулюються переважно моральними нормами, звичаями і традиціями.

Іноді люди прийняли звичку вважати насильство лише його грубими формами, що призводять до фізичного болю або тілесних травм. При цьому більш легкі прояви насильства (приниження, образи з використанням лайливих слів, обмеження свободи дій і рухів, обмеження можливостей вільного спілкування з родичами і друзями і т. д.) іноді не визнаються як насильство. Як наслідок, жертви не хочуть повідомляти про такі випадки, вважаючи їх нормальними речами [15].

Лише прийняття в 2001 році Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» свідчило про те, що на державному рівні в Україні визнано проблему домашнього насильства та виражено готовність протидіяти їй.

Новий підхід до боротьби з цим негативним явищем, враховуючи європейські стандарти, був закладений у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2], який набрав чинності 7 січня 2018 року. Цей документ передбачає впровадження комплексного підходу до протидії домашньому насильству, значне розширення існуючих інструментів

в цьому напрямку, введення нових визначень термінів та інших норм, спрямованих на поліпшення захисту осіб, які стали жертвами домашнього насильства [13].

Таким чином, термін «домашнє насильство» тепер охоплює різні форми дій (або бездіяльності), такі як фізичне, сексуальне, психологічне або економічне насильство, які відбуваються в сім'ї, на місці проживання або між родичами. Це також може включати вчинення насильства між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають, незалежно від того, чи перебувають вони у родинних відносинах чи шлюбі між собою.

Норми нового Закону значно розширюють категорії осіб, між якими може відбуватися домашнє насильство. Це охоплює подружжя, включаючи колишнє, наречених, осіб, які спільно проживають або мають спільних дітей, рідних братів і сестер та інших осіб, визначених законом, незалежно від того, чи проживає особа, яка вчиняє домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа. Це також включає погрози вчинення подібних дій.

Виокремлюють чотири основні форми домашнього насильства такі як: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне (див. Табл. 1.2.).

Таблиця 1.2.

Основні форми домашнього насильства

Форма насильства	Характеристики та прояви насильства
Фізичне насильство	– фізичні ушкодження; – затискання, бійки; – спроби задушити; – погрози фізичною силою.
Сексуальне насильство	– сексуальні напади, насильство в інтимних відносинах, зґвалтування; – сексуальні залякування та примусові дії з сексуальним характером.
Психологічне насильство	– емоційне приниження, контроль, маніпуляції, ізоляція, психічні та емоційні травми, загрози та залякування.
Економічне насильство	– фінансовий контроль, обмеження доступу до фінансових ресурсів, економічне тиску; – забирання грошей, майна, позбавлення можливості отримання освіти чи роботи.

Психологічне насильство представляє собою вдосконалену маніпуляцію кривдника, спрямовану на вплив на свідомість жертви через використання словесних образів та емоційні прийоми, такі як ревності, злість, приниження, обмеження (у спілкуванні з родиною, друзями, професійному зростанні, зовнішньому вигляді і т.д.).

Психологічне насильство має тривалий характер і може протягом не лише днів чи місяців, а й років залишатися непомітним для жінки-жертви. Це насильство може бути відкритим, виявлятися в суспільстві, або закритим, тобто відбуватися вдома.

Психологічне насильство, вчинене над жінкою, призводить до формування у неї низької самооцінки, викликає депресивний стан, і призводить до постійного дисбалансу в житті. Як наслідок, це може призвести до психосоматичних захворювань. Якщо кривдник уникає покарання за свої дії, психологічне насильство може ескалювати до фізичного впливу на жертву в подальшому [28].

Психологічне насильство виявляється у систематичному приниженні жертви та маніпуляціях з боку кривдника. Це охоплює позбавлення права на захист честі та гідності, використання словесних образів, виявлення зневаги та ігнорування бажань, думок і почуттів жінки. Також включає шантаж, ігнорування чи дискримінацію на основі переконань, віросповідання, національної чи расової приналежності жертви, а також гіперконтроль та залякування.

Згідно із Ю. Лисенком, психологічне насильство виникає при впливі на психіку особи через вживання словесних погроз, створення образів, переслідування та залякування члена сім'ї, що призводить до емоційної невпевненості та нездатності захистити себе. Такі дії завдають непоправної шкоди психічному здоров'ю жертви насильства.

Сучасний соціолог, А. В. Шиделко, розглядає різні форми насильства, які включають фізичне, медичне, економічне та дозвіллене насильство. Фізичне насильство визначається як застосування кривдником тілесних

ушкоджень різної важкості, включаючи споювання, отруєння різними речовинами, в тому числі медикаментами психотропної дії, аж до летального випадку. Крім фізичної сили, можуть використовувати зброю та різноманітні речовини, такі як сльозогінний газ, кислота, окріп, пісок, сіль, наркотичні речовини, отримуючи від цих дій емоційне задоволення.

Щодо фізичного насильства над жінками, можна вказати на такі ознаки, як побиття та штовхання, загрози щодо позбавлення життя або умисне створення ситуацій, які загрожують життю. Це також може включати позбавлення доступу до їжі, заважання відпочинку або сну, утримання у власному будинку, неможливість виходу з дому, або примусове вживання алкоголю чи наркотичних речовин [33].

Фізичне насильство в сім'ї є формою конфлікту, де агресор використовує фізичну силу чи загрозу фізичного воздіяння для підкорення або контролю над іншим членом родини. Це може включати не тільки прямі фізичні атаки, але й загрози, які викликають страх та тривогу.

Ознаки фізичного насильства включають побиття, удари, штовхання, калічення та будь-яке інше фізичне налягання, що може завдати травм. Крім того, погрози життю, позбавлення доступу до їжі, перешкоджання відпочинку та сну, утримання в приміщенні або навіть примус до вживання алкоголю чи наркотиків також можуть бути частинами фізичного насильства в контексті сімейних відносин.

Ця форма насильства не тільки порушує фізичну цілісність постраждалих осіб, але і може мати серйозні психологічні та емоційні наслідки. Важливо розуміти, що фізичне насильство в сім'ї – це порушення прав та безпеки особи в її власному домі, де вона повинна відчувати себе найбільш захищеною і безпечною.

Сексуальне насильство в сім'ї визначається як будь-яка форма непорозуміння або фізичного воздіяння, спрямованого на сексуальне задоволення або контроль над іншим членом родини без його згоди чи протистояння [37].

Основні риси сексуального насильства в сім'ї включають:

- неналежне сексуальне застосування – охоплює будь-які дії чи поведінку, що порушують особисту інтимність та комфорт іншого члена родини, включаючи непорозуміння та несанкціоновані сексуальні акти;
- зґвалтування – це включає в себе фізичне насильство для досягнення задоволення чи контролю над іншим членом сім'ї, в тому числі зґвалтування в сексуальній формі;
- здійснення сексуальних дій без згоди – сексуальне насильство може виявлятися у здійсненні будь-яких сексуальних дій без вираженої та вільної згоди іншої особи;
- емоційний тиск і шантаж – використання емоційного тиску або шантажу для отримання сексуальних послуг або підтримки;
- застосування сексуального насильства до дітей – сексуальне насильство може також спрямовуватися на дітей в сім'ї, що становить особливо тяжке порушення їхньої безпеки та прав.

Сексуальне насильство в сім'ї має серйозні фізичні, психологічні та емоційні наслідки для постраждалих осіб. Важливо підкреслити, що будь-які сексуальні взаємодії мають ґрунтуватися на згоді та повазі, а сексуальне насильство є неприпустимим та кримінальним [25].

Економічне насильство в сім'ї представляє собою використання фінансової влади та контролю як інструмента для піддання та утримання контролю над іншим членом сім'ї.

Економічне насильство може проявлятися в різних формах, таких як:

Обмеження фінансових ресурсів – це може включати відмову від доступу до грошей, обмеження витрат, або вимагання дозволу на витрати, що призводить до залежності та обмеження самостійності.

Контроль за фінансами – один із партнерів може цілковито контролювати фінансові рішення, призводячи до відчуття беззахисності та влади над іншою особою.

Утримання від працевлаштування – систематичне перешкоджання або заборона іншому членові сім'ї працевлаштовуватися може бути формою економічного насильства.

Фінансові погрози – загрози втрати фінансової підтримки або матеріальних благ можуть використовуватися для здійснення контролю та піддання.

Вимагання фінансової залежності – змушення іншого члена сім'ї до фінансової залежності від агресора створює нерівноправність та вразливість.

Використання боргів як інструменту – навмисне нарахування боргів на ім'я іншої особи або використання їхньої кредитної історії може призвести до фінансового тиску та залежності.

Економічне насильство може мати серйозні наслідки для жертв, включаючи втрату фінансової незалежності, зниження самооцінки та здатності до самостійного прийняття рішень. Усвідомлення цього виду насильства є важливим для подолання його негативних наслідків та надання підтримки потерпілим [29].

Отже, насильство в сім'ї може приймати різні форми, такі як фізичне, сексуальне, психологічне та економічне.

Кожна з цих форм має свої особливості і виявляється через конкретні прояви на жертві.

Особа, яка стає жертвою домашнього насильства, може належати до будь-якого вікового чи соціального кола: наприклад, це може бути підліток-дівчина, яка стикається з сексуальними переслідуваннями від свого вітчима; чи старенька жінка, від якої онук позбирає останні засоби існування, такі як пенсія; чи жінка, яку постійно принижують її чоловік.

Домашнє насильство – це умисні негативні дії, які здійснюються в рамках сімейних відносин між членами сім'ї, родичами чи особами, які мають емоційні, шлюбні або інтимні зв'язки.

Домашнє насильство над дітьми в Україні залишається актуальною та серйозною проблемою, що має величезний вплив на психічне, емоційне та

фізичне благополуччя молодого покоління. Ця проблема виявляє небезпеку для здоров'я та нормального розвитку дітей, створює середовище нестабільності та відчуття небезпеки в їхньому житті. Незважаючи на різноманітні заходи та програми, що спрямовані на боротьбу з цим явищем, домашнє насильство залишається серйозною загрозою для дитячого щастя, здоров'я та безпеки в Україні. Ця проблема потребує подальшої уваги, системних заходів та розширення свідомості суспільства для ефективного її вирішення.

Однією з важливих причин домашнього насильства є соціально-економічна нестабільність у багатьох родинах. Нестача ресурсів, низький рівень життя, відсутність можливостей для забезпечення всебічного розвитку дитини можуть створювати напругу та конфлікти, які призводять до насильства в родині.

Поведінкові зміни у дітей, які були об'єктом насильства вдома, можуть виявлятися по-різному в залежності від віку, типу насильства та особистих особливостей. Це може включати знижену самооцінку, агресивну поведінку, соціальну ізоляцію, проблеми зі здоров'ям та відносинами з оточуючими [30].

Розв'язання цієї проблеми потребує комплексного підходу, що включає в себе не лише заходи попередження насильства, але й підтримку для жертв, освіти та підвищення свідомості громадськості про наслідки та шляхи подолання цього явища. Також важливо забезпечити доступність професійної допомоги та психологічної підтримки для дітей, що потерпіли від насильства в сім'ї.

2.2. Прояви та актуальність домашнього насильства над дітьми в Україні

Домашнє насильство над дітьми в Україні відзначається різноманітністю проявів та залишається актуальною соціальною проблемою. Це може включати фізичні, емоційні та сексуальні форми насильства, а також

знедбання та зловживання. Велика частина таких випадків залишається непоміченою через таємничість цього явища та страх дітей розповідати про нього [32].

Актуальність цієї проблеми визначається не лише числом випадків, але й серйозним впливом на фізичне та психічне здоров'я дітей, їхній розвиток та майбутнє. Діти, які стикаються з домашнім насильством, можуть мати проблеми з адаптацією до соціуму, формуванням стосунків та виявляти агресивну поведінку.

Прояви цього явища можуть бути вкрай тонкими, включаючи психологічний тиск, ізоляцію, контроль за дітьми, або ж фізичні та сексуальні знущання. Важливо враховувати, що боротьба з домашнім насильством вимагає не лише виявлення та припинення конкретних випадків, але й створення умов для підтримки та реабілітації дітей, що пережили насильство [35].

Варто вказати на такі причини домашнього насильства стосовно дітей: відсутність встановлених соціальних норм поведінки, виявлення негативних проявів у поведінці, присутність фізичних чи психічних недоліків у батьків, невміння подолати сімейні кризи, неприйняття батьками індивідуальності дитини та відсутність послідовності відносинах між батьками та дітьми.

Переважно, жорстоке поводження з дітьми може виникнути внаслідок того, що батьки, самі стикалися із насильством у дитинстві, не мають інших моделей поведінки.

Раннє батьківство також виступає однією з причин домашнього насильства. У молодих батьків, не володіючи вміннями ефективно взаємодіяти з дітьми в різних ситуаціях, всі труднощі вирішують шляхом фізичних покарань чи образ. Вони не серйозно ставляться до потреб своїх дітей, але замість цього використовують методи, такі як фізична кара, образи, погрози, вираження недовіри та зневаги, непримітно завдаючи шкоди своїм дітям. Рівень педагогічної культури батьків є ключовою умовою у

профілактиці домашнього насильства, оскільки це значно зменшує ризики виникнення насильства у сім'ї [24].

Суспільні трансформації сприяють розвитку індивідуальності та підвищенню самооцінки, сприяють особистісному зростанню, формуванню самосвідомості, ідентифікації та самоствердженню особистості. Проте, вони також виявляють нестачу доброзичливості та милосердя у міжособистісних відносинах, і можуть виникати труднощі в сімейному вихованні. Це може призводити до порушень гармонії у взаєминах між батьками та дітьми, а також іншими членами сім'ї, що в певних випадках може переростати в насильство над дітьми.

Для забезпечення повноцінного розвитку та позитивної соціалізації, дитина повинна зростати в сімейному оточенні, насиченому атмосферою любові, довіри, розуміння та поваги до людської гідності. Важливою складовою благополуччя в сім'ї є спільне розуміння членами сім'ї виховних питань. Проте на сьогоднішній день багато випадків насильства трапляється в домашньому оточенні.

Ключову роль у формуванні та розвитку дитини відіграє її найближче оточення. Позитивний емоційний досвід, який отримує дитина, стає фундаментом для створення здорової особистості, сприяє позитивній адаптації до соціального середовища та взаємодії з іншими. Завдяки наявності обмежених інтелектуальних, фізичних, емоційних і особистісних ресурсів, а також неспроможності витримувати емоційне напруження, діти найчастіше стають жертвами насильства в сім'ї [6].

Слід відмітити наступні види наслідки насильства в сім'ї над дитиною, як:

- наближені, такі як: фізичні травми, головний біль, втрата свідомості, гострі психічні порушення;
- віддалені, такі як: порушення фізичного і психічного розвитку, випадки емоційних і особистісних порушень, соціальна дезадаптація.

Не менш важливим є визначення елементів соціально-економічного, юридично-правового, соціально-психологічного та індивідуально-психологічного контекстів домашнього насильства.

Задля того, аби вчасного виявити випадки насильства в родині над дитиною необхідно провести аналіз соціально-психологічного портрету дитини-жертви.

Більшість дітей, які були жертвами насильства в родині, стикаються з психічною травмою, що має негативний вплив на їхнє подальше майбутнє. Діти можуть виявляти агресивність, проявляти спалахи гніву без зрозумілих причин, або, навпаки, ставати надто пасивними і неспроможними захистити себе. Однак їхнє прагнення звернути на себе увагу може виявлятися через зухвалу поведінку, яка не відповідає загальноприйнятим стандартам, звичаям та уявленням [10].

Низька самооцінка, спричинена насильством, є найпоширенішою реакцією на такі ситуації та може призвести до психологічних проблем. Дитина зі зниженою самооцінкою може відчувати сором, провину та переконання у власній неповноцінності. Це може викликати часті депресії, приступи тривоги, відчуття самотності, проблеми зі сном і навіть спроби самогубства.

У дітей, які переживають насильство в родині, виникають різноманітні негативні фізичні та емоційні реакції, які можуть мати різний ступінь вираженості: емоційні відгуки, порушення мислення, посттравматичні стресові розлади та фізичні прояви.

Після цього настає етап адаптації, коли дитина розвиває навички, які допомагають їй справлятися з тим, що відбулося. Вона обирає такі способи поведінки, які, на її думку, забезпечують безпеку та зменшують психологічний та фізичний дискомфорт. Зазвичай дитина намагається не згадувати події, що спонукають її знову переживати ситуації, що ображають її гідність [12].

В основному, дитина випадково стикається з кількома формами насильства одночасно. Наприклад, сексуальне насильство від членів родини може руйнувати відносини в сім'ї та спричиняти залякування з боку зловмисника, що може бути визнане як психологічне насильство. Психологічне (наприклад, загрози вбивством) та фізичне (наприклад, побиття) насильство часто є складовою частиною практично будь-якої форми насильства.

Через неможливість знайти емоційну підтримку та відчуття власної цінності в умовах відсутності особистих прав у власній родині, діти часто перебувають у стані тривоги, розчарування та безвихідності. У дітей, які стикаються з домашнім насильством, спостерігають такі характеристики, які можна розділити на вроджені та здобуті, тобто формовані вихованням або соціальною ситуацією, що впливає на їхній розвиток.

При вивченні впливу домашнього насильства на особистість дитини та формування її соціального статусу в родині, де спостерігаються прояви агресивної поведінки як у батьків, так і у дітей, можна зауважити, що причини цієї поганої ситуації полягають у поганому економічному становищі родин у країні, яке викликає невпевненість у майбутньому та нездатність батьків забезпечити повноцінний розвиток дитини, а також у несистемності підходів до виховання [15].

Крім того, випадки насильства в сім'ї можуть призводити до певних змін у особистості та поведінці дитини. Ці зміни є вельми індивідуальними та в основному залежать від віку дитини, конкретного типу насильства та психологічних особливостей самої дитини.

2.3. Соціально-правові аспекти домашнього насильства над жінками в Україні

Насильство над жінками є глобальною проблемою, яка має серйозні наслідки на різних рівнях - фізичному, емоційному, психологічному,

соціальному та правовому, впливаючи не лише на індивідуальні сімейні стосунки, але й на суспільство в цілому. Це явище обмежує та порушує конституційні права та свободи жінок, що вимагає системного підходу до вирішення правових, соціально-економічних та медичних питань [29].

Важливо враховувати, що випадки домашнього насильства над жінками часто залишаються непоміченими, оскільки самі жертви часто ухиляються від виявлення фактів, що дозволяє агресорам уникнути покарання. Така мовчазна позиція жінок створює можливість для продовження насильства, водночас демонструючи приклади агресії та жорстокості перед дітьми, які у своєму майбутньому можуть переносити негативний досвід. Ця ситуація сприяє зростанню рівня злочинності в суспільстві. Тому проблема домашнього насильства над жінками потребує термінового вирішення, яке вимагає дієвої участі не лише соціальних служб, але й правоохоронних органів.

У міжнародних нормативно-правових актах, зокрема в статті 1 Декларації ООН про усунення всіх форм насильства проти жінок, вказується, що насильство над жінками є жорстоким актом, що ґрунтується на статевій належності, спрямованим на завдання фізичної та психологічної шкоди здоров'ю жінки, приносить загрозу її свободі та позбавленню волі, як у соціальному, так і в особистісному вимірах.

У статті 2 тієї ж Декларації надається інформація про різновиди та ситуації насильства над жінками, зокрема: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство в сім'ї (наприклад, фізичні напади, зґвалтування, травмування жіночих статевих органів, лікарське насильство тощо); фізичне, статеве, психологічне насильство в суспільстві (наприклад, зґвалтування, статевий тиск, сексуальні домагання на роботі, в освітніх закладах, торгівля жінками тощо); фізичне, статеве, психологічне насильство, вчинене або терпляче державою (згідно з Декларацією ООН 1993 року).

Згідно з національним законодавством, явище домашнього насильства охарактеризоване як прояви фізичного, сексуального, психологічного та

економічного насильства, які відбуваються в межах сім'ї або місця проживання, або між родичами, колишніми або теперішніми подружжями, іншими особами, які спільно проживають під одним дахом, але не перебувають у сімейних відносинах, включаючи також загрози вчинення аналогічних дій (згідно із Законом України, 2018).

Жінки, які стали жертвами домашнього насильства, виявляють ряд характерних ознак, включаючи:

- фізичні показники: погіршення фізичного та психічного здоров'я, емоційні і психоневрологічні розлади; наявність синців, забитих місць, відсутність зубів, ушкодження кісток і м'яких тканин, сліди укусів, опіки незвичайної форми, розриви статевих органів; недотримання правил особистої гігієни, відсутність догляду за волоссям і нігтями; втрата ваги, зневоднення; хвороби, які передаються статевим шляхом; викиди плоду, передчасні пологи;

- психологічні ознаки: неспівпадіння отриманих травм жінки з її поясненням щодо їхнього походження; історії про відвідування різних лікарів, що не відповідають дійсності; відкладання звернення за психологічною допомогою або відмова від неї; наявність скарг психосоматичного характеру; недостатнє лікування, невиконання приписів лікаря через «брак часу», «відсутність грошей», страхи, тривожність, нерішучість, депресія, надмірне збудження, безсоння чи підвищена сонливість, втрата соціальних контактів, уникання погляду в очі, суїцидальні наміри, нездатність адекватно оцінювати власне майбутнє;

- економічні ознаки: відсутність можливості управління сімейним бюджетом і власними коштами; відмова від праці або навчання під тиском чоловіка; праця, обумовлена необхідністю утримувати чоловіка, який одночасно контролює всі фінанси в родині; одяг та взуття, що не відповідають погодним умовам; недоїдання;

– сексуальні ознаки: порушення сексуальності, захворювання, що передаються статевим шляхом, травми і ушкодження статевих органів, викиди, небажані вагітності.

Серед основних наслідків насильства в сім'ї над жінками, розрізняють наслідки, які можуть бути:

– фатальними: вбивство, суїцид, зараження ВІЛ/СНІДом чи гепатитом С, материнська смертність;

– нефатальні: синці, функційні порушення, тілесні травми, загальна недієздатність, сильне ожиріння або схуднення, розлади шлунково-кишкового тракту, хронічні болі, соматичні скарги, посттравматичний стрес, депресія, панічні розлади, фобії, порушення травлення, небажана вагітність, ризик виникнення залежності від психоактивних речовин, запалення, небезпечний або примусовий аборт, стерилізація, небезпечна сексуальна поведінка, самокаліцтво, переїдання, анорексія, зростання злочинності, передача агресивних моделей поведінки власним дітям, бездомність тощо [36].

Незважаючи на вищезазначене, жінки, що стали жертвами домашнього насильства, часто утаюють факти цього явища.

Факти домашнього насильства проти жінок не є випадковими і часто повторюються, крім того, вони виявляють всі ознаки кримінального правопорушення.

Розслідування випадків насильства над жінками є складним процесом, оскільки жертві часто доводиться залишатися в спільному житті з агресором, що сприяє повторним випадкам насильства.

У разі наявності дітей в родині завдання ускладнюється, оскільки важливо вирішити проблеми відносин між подружжям, забезпечуючи при цьому можливість дітям жити з обома батьками. В таких ситуаціях важливу роль відіграють правоохоронні органи, а також медичні, освітні та соціальні служби.

На сьогодні в Україні захист жінок від домашнього насильства базується на міжнародних документах, угодах та внутрішніх нормативно-правових актах країни (див Табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Міжнародні документи, що регулюють питання домашнього насильства

Нормативний документ	Рік прийняття
Загальна декларація прав людини	1948 р.
Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод	1950 р.
Декларація ООН про ліквідацію дискримінації стосовно жінок	1967 р.
Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	1979 р.
Європейська Декларація про рівність чоловіків та жінок	1988 р.
Декларація ООН щодо подолання насильства над жінками	1993 р.
Пекінська Декларація та Платформа Дій	1995 р.
Декларація Тисячоліття ООН	2000 р.
Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи про захист жінок від насильства	2005 р.
Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1582	2007 р.
Резолюція РБ ООН № 1960	2010 р.
Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція)	2011 р.

Міжнародні документи, що стосуються захисту жінок від домашнього насильства, акцентують увагу на ключових правах жінок, таких як: право на життя; право уникати тортур та інших форм жорстокого або принижуючого поводження чи покарання; право на рівний захист в рамках гуманітарних норм під час міжнародних та внутрішніх збройних конфліктів; право на свободу та особисту недоторканість; право на рівноправне становище в сім'ї; право на досягнення найвищого рівня фізичного та психічного здоров'я і так далі [31].

У Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод виділені статті, які гарантують захист прав жінок від домашнього насильства.

До цих статей слід віднести наступні:

- стаття 1 визначає обов'язок дотримання прав людини;
- стаття 2 визнає право на життя;
- стаття 3 забороняє тортури, нелюдське чи принижуюче поводження чи покарання;
- стаття 4 стосується заборони рабства та примусової праці;
- стаття 8 гарантує право на повагу до особистого та сімейного життя;
- стаття 13 визнає право на ефективні засоби правового захисту;
- стаття 14 забороняє дискримінацію.

Важливим міжнародним документом, який гарантує захист жінок від домашнього насильства, є Стамбульська Конвенція – Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашнього насильства, а також боротьбу з цими явищами [4].

Метою цієї Конвенції є запобігання, переслідування та усунення насильства проти жінок, в тому числі домашнього насильства, сприяння ліквідації будь-якої форми дискримінації щодо жінок і досягнення рівності між чоловіками і жінками, зокрема шляхом розширення прав і можливостей для жінок.

Основний фокус Стамбульської Конвенції [4] зосереджений на тому, що припинення насильства проти жінок, включаючи домашнє насильство, можливе завдяки комплексним та мультидисциплінарним заходам та стратегіям. Для реалізації цих заходів активно залучаються не лише державні структури, правоохоронні органи та судові установи, але й громадські організації та інші установи.

Акти національного законодавства, що мають на меті запобігання та попередження домашнього насильства також мають великий перелік (див. Табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Українське законодавство, що регулює питання домашнього насильства

Нормативний документ	Рік прийняття
Конституція України	1996 р.
Кримінальний кодекс України	2001 р.
Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»	2001 р.
Сімейний кодекс України	2002 р.
Закон України «Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок»	2003 р.
Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу»	2003 р.
Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»	2005 р.
Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї»	2008 р.
Кодекс України про адміністративні правопорушення	2010 р.
Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»	2018 р.
Положення «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі»	2018 р.
Концепцію державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року»	2018 р.
Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі»	2018 р.
Методичні рекомендації МОН України щодо запобігання та протидії насильству	2018 р.

Згідно із статтею 24 Конституції України [1], кожен громадянин, чи то чоловік, чи жінка, має повний доступ до соціально-економічних, політичних та особистісних прав і свобод через забезпечення рівних можливостей у

громадсько-політичній, культурній, освітній, професійній та трудовій сферах і т.д.

Стаття 27 Конституції [1] гарантує рівні права чоловіків і жінок на захист життя і здоров'я, захист від незаконних вторгнень.

Стаття 55 [1] надає право оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб, а також засоби для захисту своїх прав і свобод від порушень і незаконних вторгнень.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2] встановлюються організаційно-правові основи запобігання, протидії та захисту прав і інтересів осіб, які постраждали від домашнього насильства, а також визначаються напрями реалізації державної політики у цій сфері. Цей закон розширює коло осіб, на які він поширюється, та покладає відповідальність за реалізацію заходів з запобігання та протидії домашньому насильству на спеціально уповноважені органи, такі як Міністерство соціальної політики, його структурні підрозділи на місцях, служби у справах дітей, уповноважені підрозділи органів Національної поліції України, організації системи освіти, органи охорони здоров'я, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, суди, прокуратура, загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центри соціально-психологічної допомоги, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Закон також передбачає застосування заходів із інформаційно-аналітичного забезпечення для протидії домашньому насильству та інших аспектів [28].

Подолання проблеми домашнього насильства проти жінок можливе, якщо активізується соціальна робота, включаючи різноманітні загальносоціальні та спеціальні заходи для запобігання насильства над жінками. Серед таких заходів особливо важливими є укріплення родини як соціального інституту, раннє визначення сімей, у яких існує ризик

насильства, і забезпечення повноцінного захисту жінкам, що стають жертвами насильства від членів сім'ї.

Дослідники рекомендують ряд спеціальних заходів для запобігання насильства над жінками, таких як:

- підтримка жертв насильства в сім'ї при звертанні до компетентних органів з повідомленням про незаконні дії;
- офіційне попередження про неприпустимість домашнього насильства;
- реєстрація осіб, що скоїли домашнє насильство, в системі профілактичного обліку;
- стягнення коштів для утримання жертв насильства в спеціалізованих установах.

Органи місцевого самоврядування, установи, що надають соціальні послуги, та інші відповідні установи можуть виступати основними виконавцями цих заходів.

Згідно із Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», соціальна профілактична діяльність включає в себе наступні напрями:

- запобігання аморальній, протиправній та асоціальній поведінці осіб;
- проведення соціальних досліджень з проблеми домашнього насильства щодо жінок;
- реалізація інформаційно-просвітницької діяльності та соціальної реклами, спрямованих на поширення інформації про послуги суб'єктів соціальної роботи;
- надання правової освіти членам сімей, що стикаються із проблемами насильства в сім'ї;
- організація волонтерського руху;
- упорядкування та організація сімейного дозвілля та відпочинку.

Вищезазначений Закон також пропонує низку заходів, спрямованих на попередження та протидії домашнього насильства. Ці заходи поділяються на три групи: первинні, вторинні та третинні (див. рис. 2.1.).

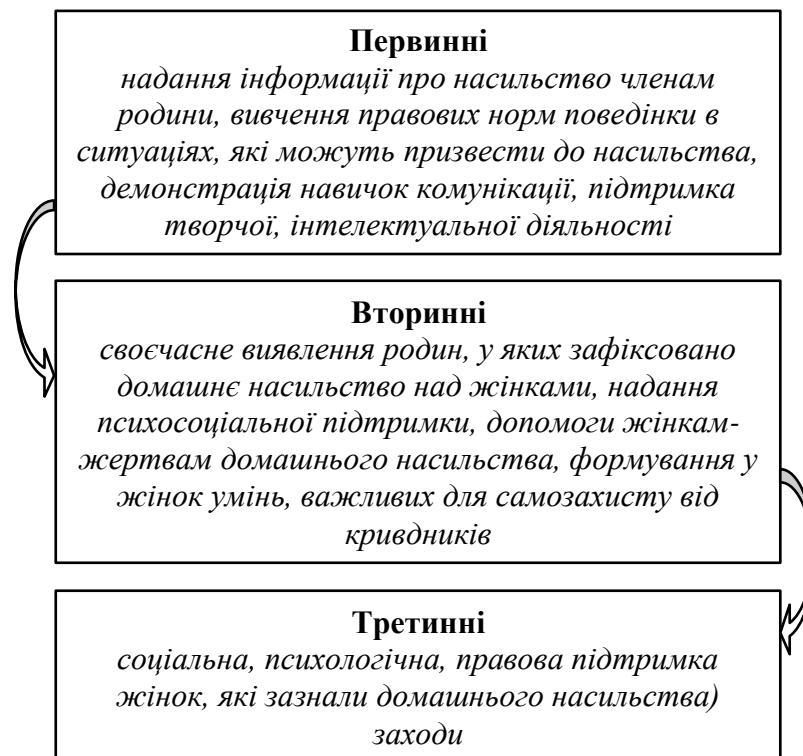

Рис. 2.1. Заходи запобігання та протидії домашньому насильству

Навіть при існуючій значній кількості міжнародних та національних нормативно-правових актів, які гарантують захист жінок від домашнього насильства, активна діяльність різних соціальних та громадських установ, проблема насильства над жінками в сім'ї залишається актуальною.

Це обумовлено тим, що кількість установ, які надають допомогу постраждалим, невелика порівняно з чисельністю жінок, які стають жертвами домашнього насильства.

Також відзначається недостатність кваліфікованих фахівців, які володіють відповідними знаннями в галузі запобігання насильства та допомоги його жертвам. У системі також відсутня ефективна механіка передчасного виявлення випадків домашнього насильства над жінками [22].

Висновки до 2 розділу

Соціально-правове регулювання форм домашнього насильства в Україні є невід'ємною частиною системи захисту прав та свобод громадян. Незважаючи на наявність законодавчих актів на міжнародному та національному рівнях, проблема домашнього насильства залишається актуальною через ряд чинників, таких як недостатня ефективність правозахисних механізмів, недостатній обсяг кваліфікованої допомоги для постраждалих, та відсутність системи передчасного виявлення випадків насильства.

Міжнародні та національні законодавчі акти, що захищають права жінок та інших категорій населення від насильства в сім'ї, існують, але їх ефективність та реалізація часто стикаються з труднощами.

Проблеми, такі як недостатня кількість та низька доступність закладів, які надають допомогу жертвам насильства, а також брак кваліфікованих фахівців, впливають на забезпечення належного захисту та підтримки для постраждалих.

Крім того, необхідно покращувати механізми реагування та передчасного виявлення випадків домашнього насильства, щоб запобігти подальшим випадкам та вчасно забезпечити допомогу.

Важливим аспектом є також підвищення свідомості громадськості та проведення освітніх заходів, що спрямовані на попередження насильства в родині та формування відповідальної поведінки.

Запровадження нових ініціатив та програм, спрямованих на зменшення випадків домашнього насильства та покращення захисту жертв, є ключовим завданням для подальшого вдосконалення системи соціально-правового регулювання цього важливого соціального явища [27].

Однак, не менш важливим є те, що вдосконалювати законодавство та вдосконалювати механізми його реалізації для забезпечення більш

ефективного захисту різних категорій населення, враховуючи їхні особливості та потреби.

Підвищення громадської свідомості, навчання правам та відповідальності щодо питань насильства є також важливим напрямком для забезпечення безпеки та добробуту населення.

РОЗДІЛ III. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ЩОДО ЗАХИСТУ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

3.1. Віктимологічна профілактика та попередження насильницьких дій і України

Україна, як і багато інших країн світу, стикається з проблемою насильства, що є серйозною загрозою для безпеки та добробуту суспільства. Віктимологічна профілактика та попередження насильницьких дій набуває все більшої важливості в сучасних умовах. Даний пункт присвячено розгляду засобів та стратегій віктимологічної профілактики для зменшення випадків насильства в Україні.

Сучасна українська кримінологія, яка фокусується на розробці заходів протидії насильницьким злочинам, раніше акцентувалася на особі злочинця і негативних чинниках, що впливали на його небажане формування. Потерпілому приділялося обмежене уваги. Однак загальновідомо, що кримінальний конфлікт, в загальному розумінні цього терміну, неможливий без участі потерпілого [14].

У більшості випадків вчинення насильницьких злочинів є результатом криміногенної ситуації, яка, до певної міри, зумовлена віктимною поведінкою потенційного потерпілого. Тому важливо, щоб дослідження насильницьких злочинів було багаторівневим та обов'язково враховувало роль потерпілого.

Віктимологія – це наука, що вивчає жертву, її реакції та причини виникнення конфліктів. Укладання віктимологічного портрету може допомогти виявити групи ризику та розробити спрямовані заходи для їх попередження. Сприяти розвитку віктимології та впровадженню її результатів в соціальну практику – один із ключових кроків у зменшенні рівня насильства.

У кримінологічній літературі віктимологічну профілактику в загальному розумінні описують як ініціативу, спрямовану на зниження та в кінцевому підсумку нейтралізацію індивідуальної та групової вразливості, шляхом усунення негативно впливаючих факторів, що можуть призвести до потенційної віктимізації.

У відношенні обговорюваних злочинів, віктимологічна профілактика визначається як діяльність, спрямована на усунення можливості виникнення віктимогенних факторів, таких як соціальні конфлікти та конфліктні ситуації, а також на нейтралізацію та ліквідацію конкретних умов, що сприяють віктимізації особистості.

У структурі спеціально-кримінологічних заходів запобігання сімейного насильства віктимологічна профілактика виконує особливу роль, оскільки її основною метою є захист потенційної жертви .

Віктимологічну профілактику також характеризують як систему взаємопов'язаних, організаційно забезпечених державних, громадських та індивідуальних заходів, спрямованих на виявлення та усунення або нейтралізацію чинників, які формують можливість особистої або масової вразливості перед злочином.

Відомо, що віктимологічна профілактика є самостійним напрямом індивідуального запобігання насильницьким злочинам. Пакет профілактичних заходів, орієнтованих на індивідуальний віктимологічний підхід, залежить від різних форм віктимної поведінки потерпілих: від застережливо-роз'яснювальних до заходів примусу та фізичного захисту потенційних жертв [32].

Головною метою є зміна віктимної поведінки потенційних жертв і запобігання можливості їх перетворення в реальних потерпілих від насильницьких злочинів.

«Природжених жертв» чи «жертв від природи» не існує. Однак фізичні, психічні і соціальні риси та ознаки, набуті людиною (такі як фізичні або інші недоліки, неспроможність до самозахисту чи недостатня готовність до нього,

особлива зовнішня, психічна і матеріально-фінансова привабливість), можуть зробити її схильною до перетворення на жертву злочину. Якщо особа усвідомлює свою підвищену віктимогенність, вона може вивчити певні стратегії поведінки, що дозволять їй протистояти і впоратися з цією загрозою.

На відміну від статичних концепцій уразливості жертви і схильності до перетворення на жертву, моделі способу життя і віктимізації, які полегшують, стимулюють і безпосередньо провокують злочин, є динамічними.

Люди набувають навичок кримінальної та віктимної поведінки в ході символічної взаємодії. Взаємні погляди та зв'язки, а також різні тлумачення поведінки злочинця та потерпілого, мають важливе значення для цих процесів [38].

В залежності від мети та завдань, віктимологічна профілактика поділяється на три рівні: загальносоціальний, спеціальний та індивідуальний. Загальносоціальний рівень включає заходи, спрямовані на вирішення соціально-економічних та культурно-виховних завдань, з метою ефективного усунення чи нейтралізації чинників і факторів, які сприяють віктимізації громадян.

Спеціальний рівень віктимологічної профілактики включає заходи, які реалізуються державними органами, громадськими об'єднаннями та індивідуальними громадянами з метою запобігання злочинам через уникнення втілення віктимних властивостей певних груп осіб (наприклад, неповнолітніх, осіб похилого віку, представників конкретних професій і т.д.). Індивідуальний рівень включає профілактичні заходи, спрямовані на осіб, які, враховуючи їхню поведінку або сукупність характеристик, можуть стати потенційними жертвами насильницьких злочинів (див. рис. 3.1.).

Рис. 3.1. Рівні віктимологічної профілактики

Під час вивчення внеску жертви у вчинення злочину через аналіз взаємозв'язків та взаємозалежностей між злочинцем, жертвою та ситуацією вчинення злочину, багатьма віктимологами було визначено поняття «вина жертви». Вивчаючи віктимологічний аспект цього питання, В.О. Туляков визначив три форми прояву вини потерпілого, що деталізує розуміння цього терміну та ролі вини жертви в механізмі злочину [19].

Перша форма представляє собою сукупність соціально-психологічних субстанціональних та функціональних змін, таких як емоції, мотиви, психічне ставлення до злочину та його наслідків. Друга форма охоплює оціночний аспект віктимної активності в контексті відповідності соціальним нормам і цінностям суспільства, а також самосвідомості індивіда. Оцінити

ступінь винуватості жертви можливо, розглядаючи її як з позицій суспільства, так і з її власної точки зору.

Третю форму прояву вини жертви злочину тісно пов'язують із процесом віктимізації, що відображає традиційне віктимологічне розуміння ролі потерпілого в механізмі злочину. Це стосується негативної поведінки потерпілого, яка сприяє вчиненню злочину. Форма «вини жертви» характеризує вчинки та поведінку потерпілого, які об'єктивно завдали шкоду суспільству та містять елементи, що сприяли виникненню злочинного наміру в іншій особі або його реалізації [27].

З цього приводу вчені рекомендують розрізняти заходи безпеки та заходи забезпечення безпеки. Загалом можна стверджувати, що самозахист особи полягає в реалізації заходів забезпечення безпеки. Згідно з думкою В.Я. Рибальської, «суть віктимологічної профілактики полягає в перевазі заходів, які не мають безпосередньої правової регламентації» [7]. В.В. Веселуха вказує на необхідність нормативної бази, такої як регулювання меж втручання державних органів та інших суб'єктів у сферу прав осіб, що підлягають віктимологічній профілактиці.

Основним засобом широкої віктимологічної профілактики є навчання населення правовим аспектам. Тому основний акцент слід робити на віктимологічній пропаганді, яка може виявлятися через засоби масової інформації, друковані видання, радіо та телебачення. Практика свідчить, що деякі правопорушення стають можливими через недостатнє розуміння правових аспектів потенційними жертвами. Великий позитивний ефект можна досягти шляхом інформування населення, особливо тих, хто виявляє підвищену вразливість. Важливо також поширювати інформацію про випадки, коли люди, через свою необачність, стали жертвами злочинів. Жертвам сімейного насильства слід забезпечити можливість отримати своєчасну, безкоштовну та конфіденційну допомогу. Цю допомогу можуть надавати телефонні гарячі лінії і кризові центри для жінок, де надається

психологічна, юридична, соціальна допомога та інші види підтримки (див. Табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

**Основні види та аспекти віктимологічної профілактики
насильницьких дій в Україні**

Аспекти віктимологічної профілактики	Обґрунтування аспектів
Соціальні аспекти	Здійснення інформаційних кампаній та навчання громадськості щодо розпізнавання та відвертання домашнього насильства. Залучення громадськості до сприяння постраждалим.
Вікові аспекти	Розробка спеціальних освітніх програм для різних вікових груп з акцентом на збільшення освіченості щодо наслідків та профілактики домашнього насильства.
Психологічні аспекти	Забезпечення психологічної підтримки для потенційних жертв та надання психотерапевтичної допомоги після пережитого насильства. Виховання навичок конфліктного врегулювання.
Юридичні аспекти	Посилення правового захисту жертв домашнього насильства через реформування законодавства, надання правової консультації та створення швидкодіючих механізмів відгуку насильства.
Медичні аспекти	Забезпечення медичної допомоги жертвам, розвиток спеціалізованих клінік і служб для надання медичної допомоги та реабілітації.
Освітні заходи	Впровадження в шкільні та вищі навчальні програми предметів, присвячених проблемі домашнього насильства, та виховання толерантності та поваги.
Громадська участь	Залучення громадських організацій, активістів та інших представників громадськості до вирішення проблеми домашнього насильства. Спільні заходи з владою для підтримки жертв та усунення причин насильства.

Л.В. Чеханюк визначає віктимологічну профілактику як систему взаємопов'язаних, організаційно забезпечених заходів на рівнях державних, громадських та індивідуальних, спрямованих на виявлення потенційних потерпілих. Головна мета полягає в запобіганні їхньої необачної, легковажної та провокуючої поведінки, зниженні особистої вразливості, уникненні повторної віктимізації та забезпеченні ефективного захисту від

будь-яких злочинних посягань [14]. Вирішення проблеми організації профілактики злочинів, вчинених проти жінок, авторка пропонує здійснювати шляхом поетапної реалізації комплексу заходів у галузі соціально-економічних, культурно-виховних, правових, організаційних, ідеологічних та інших напрямків віктимологічної профілактики. Ці заходи спрямовані на усунення або нейтралізацію факторів, які сприяють процесу віктимізації жінок.

На підставі аналізу отриманих результатів дослідження, Л.В. Чеханюк зробила висновок, що одним з ключових аспектів Програм, які спрямовані на досягнення гендерної рівності в Україні, полягає у покращенні становища суспільства на ринку праці. Це включає сприяння стабільному та перспективному професійному росту, зниження рівня безробіття і подолання майнового розшарування між жінками та чоловіками. Здійснення цих заходів можливе за умови:

- а) забезпечення гендерного збалансування політики держави на ринку праці, враховуючи гендерно-непропорційний розподіл трудових ресурсів;
- б) вдосконалення системи оплати праці;
- в) підвищення престижу і важливості так званих «жіночих» професій;
- г) надання організаційної та матеріально-технічної підтримки особам, які поєднують виконання сімейних обов'язків із трудовою діяльністю;
- д) забезпечення рівних соціальних прав і гарантій як для жінок, так і для чоловіків, які виконують батьківські обов'язки;
- е) розширення мережі закладів та збільшення кількості соціальних працівників, які надають допомогу у догляді за дітьми або хворими і т.д.

З метою ефективного усунення негативних соціальних явищ, таких як алкоголізм та наркоманія, і поліпшення якості профілактичної роботи в маргінальному оточенні, запропонована Програма включає такі ініціативи:

- а) сприяння ранній антиалкогольній освіті для кожного члена суспільства з урахуванням їхніх вікових особливостей;

б) широке поширення інформації щодо причин виникнення пристрасті до алкоголю, характеристик алкоголізму як хвороби, його впливу на фізичне та психічне здоров'я, а також соціально-економічних та морально-етичних наслідків вживання алкоголю;

в) гарантування дотримання заборони на розповсюдження алкоголю серед підлітків;

г) обмеження продажу низькоалкогольних напоїв;

д) повна заборона реклами алкоголю та тютюну;

е) зменшення попиту на алкоголь шляхом поширення здорового способу життя, організації повноцінного відпочинку та підвищення суспільної активності представників суспільства, їхньої особистої участі в антиалкогольній роботі;

є) збільшення уваги правоохоронних органів до осіб, зокрема жінок, неповнолітніх, осіб похилого віку, які зловживають алкоголем, для виявлення хворих на алкоголізм на ранніх стадіях, проведення виховних та адміністративних заходів та забезпечення їхнього візиту до нарколога для обстеження та лікування;

ж) впровадження обов'язкових відрахувань з прибутку від продажу алкоголю та тютюну на профілактику алкоголізму, лікування та реабілітацію хворих;

з) створення громадських та благодійних організацій для надання антиалкогольних консультацій; забезпечення широкомасштабного функціонування груп «анонімних алкоголіків» та інших ініціатив [13].

Зрозуміло, типовою може бути активна і пасивна, позитивна і негативна поведінка потерпілого. Але було б неправильно вважати, що значущість кримінологічної віктимної поведінки пов'язана лише з активністю і негативною мотивацією. Пасивна, некритична поведінка, позитивна мотивація дії чи бездіяльності потерпілої особи теж не нейтральні в механізмі злочину. Стикаючись з різними ролями потерпілих від злочину, необхідно повинні розібратися в ступені їх кримінологічної значущості.

Проте цим роль потерпілої особи не обмежується. Вона може виявитися в механізмі злочину не лише через ситуацію, але і через особу злочинця, якщо у минулому майбутня жертва зробила на нього формуючий вплив.

Необхідно відмітити величезну роль закладів освіти у здійсненні індивідуальної віктимної профілактики. Саме в ході учбового процесу людина засвоює правила поведінки, моральні норми, норми правової культури суспільства які зменшують ризик стати жертвою. Сучасні науковці наголошують на необхідності запровадження в закладах освіти спеціальних програм по віктимологічному вихованню [9].

Таким чином, можна зробити висновок, що індивідуальна віктимологічна профілактика повинна здійснюватися з урахуванням соціальних, вікових та психологічних особливостей жертви.

Для підвищення ефективності віктимологічної профілактики Україна повинна: активізувати зусилля з організації громадських центрів правової та психологічної допомоги жертвам насильства; ефективно використовувати засоби масової інформації, правової пропаганди і правового виховання громадян.

3.2. Визнані світові стандарти надання соціальної допомоги постраждалим від домашнього насильства

Історія розвитку системи захисту від насильства в сім'ї налічує практично 40 років. Перші центри, призначені для отримання допомоги постраждалим, переважно жінкам у той період, з'явилися в Великій Британії на початку 1970-х років. Ці центри існували завдяки благодійним внескам, включаючи анонімні пожертви від самих постраждалих жінок, і отримували підтримку від руху за права жінок та феміністичних організацій. Також на той час розпочалися перші наукові дослідження в галузі медицини, психології та соціології щодо проблем насильства в сім'ї [13].

Ідеї та концепції кризових центрів розповсюдилися по Канаді (яка визначила нульовий рівень терпимості до сімейного насильства), Новій Зеландії, Західній Європі, але справжній підйом уваги до проблеми домашнього насильства відбувся середині 1980-х років. Це стало можливим після ратифікації значною кількістю країн Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок у 1979 році. У цьому документі була віддана спеціальна увага проблемі гендерного насильства та насильства в сім'ї, розглядаючи його як невід'ємну складову.

Даний період відзначився активізацією жіночого руху проти насильства, встановленням широкої інфраструктури притулків та консультативних центрів для жінок, підготовкою фахівців (лікарів, психологів, соціальних працівників, юристів і т.д.), які були чутливі до проблеми домашнього насильства. Протягом цього часу виникло необхідне підґрунтя для нового ідеологічного повороту - усвідомлення того факту, що домашнє насильство є не лише особистою проблемою жінки та її сім'ї, але і значущою соціальною проблемою. Виявилось, що жертвами насильства в сім'ї стають не тільки жінки (хоча вони становлять 93-95% постраждалих у випадках насильства між подружжям), але й діти, люди похилого віку, члени родини з вадами здоров'я, незалежно від статі - іншими словами, більш вразливі члени сім'ї (або домогосподарства), які перебувають у залежному стані. За допомогою накопиченого психологічного знання, зокрема у галузі психології сім'ї, залежностей та формування прив'язаності, стало зрозуміло, що, окрім надання допомоги постраждалим, критично важливою є корекція поведінки та глибинних установок осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. Все це разом означало, що зусилля лише неприбуткових організацій недостатні для створення ефективної системи послуг для жертв домашнього насильства [17].

Отже, у другій фазі розвитку послуг для жертв насильства в сім'ї, що припала на 1990-і роки та була спрямована на створення моделі допомоги, після прийняття в 1996 році Модельного закону ООН про домашнє

насильство, метою було не лише розширення мережі притулків та поширення знань щодо підтримки та реабілітації жертв. Також вона націлювалася на трансформацію системи допомоги сім'ям, що зазнали насильства, в суспільний інститут. Це конкретно включало:

1. Визнання державами загальносоціального характеру проблеми, а не приватного. Був встановлений і зафіксований зв'язок насильства в сім'ї:
 - зі злочинністю, включаючи вуличну, дитяче жебрацтво і безпритульність, поширення комерційної сексуальної експлуатації тощо, і потребу в збільшенні видатків на правоохоронні та пенітенціарні системи;
 - з перенавантаженням судової системи у справах щодо майнових спорів між подружжям, установленням опіки над дітьми, правопорушень, пов'язаних із тілесними ушкодженнями, переслідувань тощо;
 - з загальним погіршенням громадського здоров'я та зростанням витрат на медичне обслуговування населення;
 - з ускладненням ситуації в системі освіти: зростанням рівня насильства в школах, зниженням рівня шкільної успішності в значній кількості дітей тощо.

2. Ухвалення Національних планів, спеціальних державних законів або змін до чинного законодавства, спрямованих на регулювання боротьби з насильством в сім'ї, визнало, що положення кримінальних кодексів, які визначають насильницькі злочини, є недостатніми для вирішення проблеми домашнього насильства через унікальність відносин між винуватою та постраждалою стороною, які розвиваються протягом багатьох років. Це призвело до визнання потреби в окремому регулюванні питань домашнього насильства, що призвело до ухвалення спеціалізованих законодавчих актів у ряді країн (таких як Австрія, Велика Британія, Греція, США, Канада, Польща та інші) [18].

Загалом, законодавство, що стосується насильства в сім'ї та його інтерпретація в контексті злочину чи правопорушення (оскільки не всі випадки домашнього насильства підлягають кримінальному покаранню), як

правило, включає в себе ті аспекти, що стосуються сімейного права (зокрема питань опіки над дітьми) та майнового права (перш за все, у відношенні спільного житла подружжя). У той же час, законодавство щодо протидії насильству в сім'ї спрямоване на те, щоб не погіршувати положення постраждалих та їхніх сімей.

3. Визначення характеру та меж відповідальності осіб, що вчиняють домашнє насильство, та регулювання питань корекції їхньої поведінки було визнано критичним етапом. Прийняття покарання для таких осіб було визначено як обов'язкова, але недостатня умова для припинення (зменшення) рівня домашнього насильства. З'явилося виявлення, що особа, піддавшись покаранню, має тенденцію помститися своїм близьким, вчиняючи акти насильства, що є ще жорсткими, ніж ті, за які її карали. Крім того, науково було підтверджено, що більшість домашніх насильників є психологічно травмованими особами, які в дитинстві були жертвами насильства з боку батьків, і тому вони потребують глибокої корекції своєї особистості та поведінки [18].

Важливим елементом стратегій держав, таких як США, Велика Британія, Іспанія, Ізраїль, Австрія і інші, у боротьбі з насильством в сім'ї стало впровадження різноманітних програм корекції поведінки насильників (в їхніх місцях проживання). Ці програми заміняли або зменшували необхідність у в'язниці та дозволяли призначати менші покарання за правопорушення. Передбачалося, що робота з корекції насильників повинна проводитися паралельно з реабілітацією постраждалих від насильства в сім'ї, і спеціалісти обох програм співпрацюють для забезпечення більшої ефективності допомоги постраждалим.

4. Встановлення національних стратегій для боротьби з жорстоким поводженням з дітьми, включаючи його визнання як підстави для позбавлення батьківських прав, збільшення кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі статевою свободою та недоторканістю неповнолітніх у сім'ї, створення системи психологічної допомоги дітям, які стали жертвами

насильства, і супроводу сімей, які потрапили в групу ризику (наприклад, сім'ї неповнолітніх, сім'ї осіб, які відбули покарання у місцях позбавлення волі).

5. Підготовка спеціалістів для виявлення випадків домашнього насильства та надання допомоги постраждалим. Протягом 1990-х років запроваджені національні (муніципальні) програми навчання суддів, поліцейських, медичних працівників, психологів, педагогів та соціальних працівників щодо виявлення домашнього насильства, урахування психологічних особливостей постраждалих та надання відповідних медичних, психологічних, соціальних та юридичних послуг. Це дозволило змінити ставлення фахівців до ефектів домашнього насильства, розглядаючи його як форму порушення прав людини [26].

За таких умов громада відігравала значну роль, а співпраця підготовлених фахівців покращила виявлення випадків насильства та збільшила ефективність допомоги жертвам. Таким чином, насильство в сім'ї стало розглядатися суспільством як порушення прав людини, що підготувало ґрунт для виконання відповідних рішень Європейського суду з прав людини та розширення ідеології «нульової терпимості» у нові регіони та країни. У 2000-і роки цей підхід застосовувався в країнах Східної Європи та Центральної Азії, таких як Україна, Польща, Киргизстан, Хорватія, Молдова, Словачія, Словенія та інші.

6. Введення спеціалізованих сімейних або ювенальних судів, які взяли на себе вирішення питань, включаючи насильство в сім'ї. Коли насильство в сім'ї не досягає рівня кримінального злочину, виникає питання: який суд має займатися такими випадками, особливо якщо в сім'ї присутні діти або діти вчиняють насильство.

Декілька країн, таких як Канада, Польща, США і інші, вирішили це питання, створивши систему спеціалізованих сімейних (сімейно-ювенальних, ювенальних) судів, спеціалізованих у розгляді справ, де однією зі сторін є неповнолітній, а також у випадках, пов'язаних зі сімейними відносинами, включаючи ситуації насильства в сім'ї.

7. Фінансування програм для підтримки постраждалих від насильства в сім'ї є чутливим питанням, навіть у соціальних країнах Європи, оскільки створення таких програм вважається менш пріоритетним та менш важливим порівняно з іншими соціальними витратами.

Додатково, держава (федеральні чи муніципальні установи) не може повністю фінансувати ці програми, тому вони здебільшого отримують фінансування через постачальників, такі як громадські організації, що мають на меті залучення додаткових коштів.

Розповсюдженою практикою є спрямування зібраних штрафів від осіб, які вчинили насильство в сім'ї, на фінансування притулків для постраждалих жінок і дітей, а також на реалізацію корекційних програм для злочинців. Однак існує проблема, пов'язана з обмеженням доступу до інформації про місце розташування притулків: згідно податкового законодавства деяких країн, їм не можна отримувати фінансування, не розкриваючи свою адресу, що ускладнює їх створення та функціонування. Додатково існує нерозв'язана проблема, пов'язана із наданням соціального житла особам, які постраждали від насильства в сім'ї [23].

8. Запуск програм профілактики сімейного насильства включає в себе наступні ініціативи:

- сформування громадської свідомості, ґрунтованої на визнанні та усвідомленні принципів толерантності та відсутності дискримінації;
- впровадження шкільної медіації та розвиток ненасильницьких навичок серед дітей;
- соціальний супровід сімей, які потрапляють до групи ризику (наприклад, сім'ї з неповнолітніми батьками, сім'ї, де один з членів повернувся з місць позбавлення волі, сім'ї з особою, яка має залежність або тяжку хворобу тощо);
- заснування центрів денного перебування для дітей із сімей груп ризику;

- сприяння утворенню груп взаємної підтримки для осіб, які належать до групи ризику вчинення насильства;
- підтримка центрів та груп, що борються з різними видами залежностей, включаючи хімічні та ігрові;
- проведення інформаційних кампаній щодо неприпустимості насильства в сім'ї та залучення громади, включаючи релігійну громаду, до створення оточення «нульової терпимості» до насильства;
- робота з мігрантами, представниками національних та релігійних меншин і т.д.

9. Встановлення та затвердження стандартів і протоколів для роботи з особами, які стали жертвами сімейного насильства, а також з кривдниками, є предметом великої різноманітності. Немає загального підходу, який би підходив для всіх країн.

Наприклад, деякі країни, такі як окремі штати в США, федеральні області, кантони та інші, намагаються на максимально жорсткому дотриманні протоколів для надання послуг резидентам у притулках або впровадженні родинних консультацій чи подружньої медіації.

У інших країнах є лише загальні принципи, які визначають надання допомоги, дозволяючи фахівцям самостійно вирішувати, які форми та напрямки роботи з постраждалими та їх сім'ями слід обирати.

3.3. Основні напрями удосконалення правового забезпечення захисту жінок від домашнього насильства в Україні

Удосконалення правового забезпечення захисту жінок від домашнього насильства в Україні є критичним завданням, що вимагає комплексного підходу та системних змін. Засудження будь-якої форми насильства та виявлення належного захисту для жінок у сімейному оточенні є ключовими принципами сучасного суспільства. У цьому контексті існують деякі основні напрями, що спрямовані на поліпшення законодавства та правових

механізмів, які мають за мету ефективний захист жінок від насильства у власних домівках [14].

Одним із ключових аспектів удосконалення правового захисту є розширення визначення домашнього насильства та чітке формулювання його нормативно-правового статусу. Новітні зміни повинні враховувати різні форми та прояви насильства, забезпечуючи захист усім категоріям жінок, незалежно від їхнього віку, соціального становища чи місця проживання.

Додатково, важливо покласти акцент на зміцнення механізмів відповідальності для насильників та ефективнішу підтримку для потерпілих. Розробка та впровадження прогресивних судових та кримінальних інструментів, а також надання широкого спектру психологічної, медичної та соціальної допомоги можуть значно поліпшити ситуацію та сприяти швидкій та ефективній реакції на випадки домашнього насильства.

Жінки у всьому світі стають жертвами зґвалтувань та зазнають побутового насильства, і масштаби та істинна природа такого насильства часто залишаються непоміченими.

Проблема домашнього насильства важко досліджується через те, що фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство в сімейних відносинах може приймати приховані форми.

У деяких випадках як сам агресор, так і потерпілий розглядають свої стосунки як «нормальні», іноді навіть не усвідомлюючи, що це домашнє насильство. Серед загальної думки суспільства існує уявлення, що домашнє насильство обмежується лише фізичними та сексуальними травмами, однак насправді воно може включати психологічний тиск, економічні утиски, заборону працювати чи навчатися, а також контроль над сімейним бюджетом та відсутність основних потреб, таких як житло, їжа та одяг [32].

Україна спостерігає зростання кількості звернень щодо домашнього насильства, як зазначають правоохоронці, правозахисники та громадські організації, особливо під час карантинних обмежень та воєнного стану.

Дані Міністерства внутрішніх справ свідчать, що протягом першого півріччя 2022 року кількість звернень за захистом від домашнього насильства зросла на 48%, порівняно з аналогічним періодом 2021 року, до понад 101,5 тис. в порівнянні з 68,4 тис. Проте жертвами домашнього насильства стають не тільки жінки, а й чоловіки, діти, батьки та інші члени родини.

Україна визнає кримінальну відповідальність за домашнє насильство, і кривдникам загрожують громадські роботи, арешт до 6 місяців, обмеження волі до 5 років або позбавлення волі до 2 років.

Крім того, законодавством передбачено спеціальні заходи для протидії домашньому насильству, зокрема: терміновий заборонний припис стосовно кривдника; обмежувальний припис стосовно кривдника [30].

Терміновий заборонний припис вноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у випадку безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою термінового припинення домашнього насильства, запобігання його продовженню чи повторному вчиненню. Терміновий заборонний припис може включати:

- зобов'язання залишити місце проживання або перебування постраждалої особи, за винятком випадків, коли кривдником є особа віком до 18 років;
- заборону на вхід та перебування в місці проживання або перебування постраждалої особи, за винятком випадків, коли кривдником є особа віком до 18 років;
- заборону будь-якого способу контакту з постраждалою особою.

Терміновий заборонний припис може бути винесений за заявою постраждалої особи або за ініціативою працівника уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України після оцінки ризиків, на строк до 10 діб.

Обмежувальний припис стосовно кривдника – це тимчасове обмеження його прав або покладання обов'язків на нього з метою забезпечення безпеки постраждалої особи. Це може включати:

- заборону перебування в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, за винятком випадків, коли кривдником є особа віком до 18 років;
- усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;
- обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
- заборону наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;
- заборону особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона перебуває у невідомому місці, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;
- заборону вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактування з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Рішення щодо видачі обмежувального припису приймається судом, враховуючи місце проживання (перебування) особи, яка стала жертвою домашнього насильства. У випадку, якщо постраждала особа знаходиться у закладі підтримки постраждалих, рішення приймається за місцезнаходженням цього закладу. Справа про видачу обмежувального припису повинна бути розглянута протягом 72 годин з моменту подання заяви до суду. Обмежувальний припис має бути негайно виконаний і видається на період від 1 до 6 місяців, а також може бути подовжений на додатковий строк до 6 місяців [24].

З урахуванням актуальності проблеми домашнього насильства в Україні, вкрай важливо, щоб люди були здатні розпізнавати його, розуміли

різновиди та знали, куди звертатися за допомогою. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2], який набрав чинності 7 січня 2018 року, вніс зміни до Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Ці зміни, зокрема, надали право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги особам, які стали жертвами домашнього насильства чи насильства за ознакою статі (гендерно зумовленого).

Безоплатна вторинна правова допомога включає в себе захист та представництво інтересів у судах, органах місцевого самоврядування та інших державних органах, а також складання процесуальних документів. Ці послуги надають юристи центрів безоплатної вторинної правової допомоги, бюро правової допомоги та адвокати, які залучаються до цього процесу. Фінансування послуг юристів та адвокатів здійснюється за рахунок держави.

Важливо зазначити, що право на безоплатну вторинну правову допомогу мають всі потерпілі від домашнього насильства, що означає, що держава надасть і сплатить професійного адвоката усім постраждалим через систему безоплатної правової допомоги [16].

В Україні залишається відкритим питання щодо ратифікації Стамбульської конвенції, яка представляє собою Конвенцію Ради Європи з запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, а також боротьби з цими явищами [4]. Конвенцію було відкрито для підписання 11 травня 2011 року в Стамбулі, Туреччина. Цей документ став першим, що юридично зобов'язує створити правову основу для протидії насильству стосовно жінок. Країни, які ратифікують конвенцію, повинні внести кримінальну відповідальність за психологічне насильство, переслідування, фізичне та сексуальне насильство, примусовий шлюб, примусові аборти і стерилізацію.

Отже, опрацьовуючи питання основних напрямків удосконалення правового забезпечення захисту жінок від домашнього насильства в Україні варто звернути увагу на важливість системних та комплексних заходів для подолання цієї соціальної проблеми. Для посилення захисту жінок необхідно

розширювати та удосконалювати законодавство, зокрема, криміналізуючи широкий спектр форм насильства, включаючи психологічне та економічне. Важливим є також вивчення та впровадження міжнародних норм, зокрема ратифікація Стамбульської конвенції.

Забезпечення доступу жертв до безоплатної правової допомоги, підвищення їхньої правової грамотності та розширення мережі підтримки є ключовими компонентами. Національні правоохоронні органи повинні вдосконалювати механізми реагування на ситуації насильства, а також забезпечувати ефективну координацію з іншими секторами суспільства.

Сприяння усвідомленості громадськості про проблему домашнього насильства та боротьба з стереотипами також є невід'ємною частиною стратегії. Напрями удосконалення системи захисту жінок від домашнього насильства повинні базуватися на принципах рівноправ'я, справедливості та невідворотності відповідальності за порушення закону.

Висновок до 3 розділу

Висновок щодо міжнародного досвіду та імплементації норм щодо захисту та запобігання домашнього насильства в Україні вказує на необхідність активного використання міжнародних стандартів та нормативів у вдосконаленні внутрішнього законодавства. Міжнародний досвід, зокрема в рамках Стамбульської конвенції, надає цінні рекомендації, які можна і повинно впроваджувати для забезпечення ефективного захисту жінок від домашнього насильства.

Імплементація міжнародних норм повинна бути системною та комплексною, охоплюючи всі аспекти боротьби з цим негативним явищем. Застосування прогресивних норм щодо криміналізації різних форм насильства, включаючи психологічне та економічне, є важливим етапом. Важливо забезпечувати рівний доступ до правосуддя, включаючи безоплатну правову допомогу для жертв домашнього насильства.

Україні важливо враховувати та адаптувати міжнародний досвід до внутрішніх реалій, забезпечуючи взаємодію між всіма секторами суспільства для ефективної реалізації заходів щодо захисту та попередження домашнього насильства. Постійна взаємодія з міжнародними організаціями та обмін досвідом є ключовими елементами успішної боротьби із цією проблемою на національному рівні.

Насильство в родині має багато вимірів, і ефективна боротьба з цим явищем вимагає широкого спектру заходів. Одним із ключових напрямків удосконалення правового захисту є не лише криміналізація різних форм насильства, але й покращення доступу до соціальних та психологічних послуг для жертв. Важливо забезпечити розвинену систему підтримки, яка допомагатиме постраждалим відновлюватися та переосмислювати своє становище.

Додатково, ефективна робота з попередження насильства в родині передбачає вивчення інших країн, які успішно здійснили подібні реформи та програми. Застосування передового досвіду та адаптація його до умов України є ключовим елементом в удосконаленні системи захисту.

Таким чином, забезпечення захисту жінок від домашнього насильства в Україні вимагає комплексного та інтегрованого підходу, який враховує не лише правові аспекти, але й соціальні та психологічні.

ВИСНОВКИ

Домашнє насильство в Україні є серйозною соціально-правовою проблемою, що потребує комплексного підходу для розв'язання.

Незважаючи на впроваджені превентивні заходи та допомогу жертвам, важливо продовжувати вдосконалювати національне законодавство та систему підтримки.

Насильство в сім'ї має різноманітні вияви та причини, і ефективна протидія вимагає удосконалення правового регулювання, підвищення обізнаності громадськості та професіоналів, а також посилення ролі попередження та виявлення випадків домашнього насильства.

Для покращення ситуації слід акцентувати увагу на розвитку системи психологічної, юридичної та медичної підтримки для жертв, а також на створенні ефективних механізмів попередження насильства та виявлення порушень.

Важливо також забезпечити доступність правової допомоги та підвищити обізнаність населення про існуючі механізми захисту.

Загалом, розв'язання проблеми домашнього насильства вимагає спільних зусиль урядових структур, громадських організацій та науковців для створення безпечного та підтримуючого середовища для усіх громадян.

Розглядаючи проблему на різних рівнях – від правового регулювання до системи підтримки жертв, підкреслюється необхідність системних змін та інтеграції заходів на різних рівнях суспільства.

Позитивний вплив може бути досягнутий через підтримку та вдосконалення соціальних та освітніх програм, спрямованих на формування толерантного та безпечного суспільства.

Питання профілактики, освіти та освічення стають ключовими у забезпеченні тривалої боротьби з насильством в сім'ї з всіма категоріями осіб та на всіх існуючих рівнях.

Також, важливо акцентувати увагу на розвитку системи реагування на випадки домашнього насильства, яка повинна включати оперативність правоохоронних органів, адекватні судові процедури та підтримку для жертв. Посилення відповідальності за порушення та недотримання законодавства є важливим чинником в превентивних заходах.

Домашнє насильство є складною соціально-правовою проблемою, яка вимагає комплексного та взаємодіючого підходу для її розв'язання.

Превентивні заходи мають охоплювати всі сфери суспільства, від освіти та культури до правового регулювання. Наразі, дуже низький рівень усвідомлення людей, з приводу існуючих програм, щодо боротьби з домашнім насильством. А питання ратифікації низки законодавчих актів міжнародного рівня досі залишається відкритим, через що дана сфера піддається не такому дієвому регулюванню, як могла б регулюватися.

Додатковий акцент може бути зроблений на забезпеченні безпеки та підтримки для жертв, розвитку механізмів швидкого реагування на випадки насильства та удосконаленні системи правосуддя для покарання винних.

Посилення співпраці між усіма зацікавленими сторонами, включаючи правоохоронні органи, громадські організації, та громадянське суспільство, є ключовим для успішного вирішення цієї проблеми.

Також, важливо наголосити на інформаційній кампанії, яка спрямована на підвищення свідомості суспільства про наслідки домашнього насильства та позначенням шляхів звернення за допомогою.

Отже, у висновку розглядаються різні аспекти проблеми, і наголошується на необхідності глибоких та широкомасштабних заходів для подолання домашнього насильства в Україні.

Також, варто наголосити на тому, що для того, аби дійсно дієво протидіяти домашньому насильству – варто плідно працювати з законодавчою базою, вдосконалювати її, ратифікувати низку міжнародних документів та слідкувати за дотриманням цього законодавства.

Не менш вагомим в питанні протидії домашньому насильству є створення спеціалізованих закладів для осіб, що потерпають від домашнього насильства, а також, наявність психологічної, юридичної, медичної та інших видів допомоги.

Отже, викоринити злочинність, пов'язану із домашнім насильством можливо тільки спільними зусиллями, а саме: залученням ЗМІ, поширенням інформації, відносно проблематики домашнього насильства і мережі Інтернет, розробкою буклетів та брошур, роботою зі здобувачами освіти на різних освітніх рівнях, залучення фахівців з даного питання до підприємств, установ та організацій, з метою попередження насильства в сім'ї, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Відомості Верховної Ради, 2018, № 5, ст.35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Відомості Верховної Ради України, 2005, № 52, ст.561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). 01.11.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
5. Андрусак, І. П., Свідинська, В. Р. «ЗА ЗАЧИНЕНИМИ ДВЕРИМА»-ПРО НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї. *Development of science: trends, innovations problems and prospects*, 2021, 17. С. 69.
6. Бондаренко О. С. Психологічне насильство як форма домашнього насильства. *Правові горизонти*. 2019. С. 12-17. URL: https://law-review.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/№1629-2019_-12-1
7. Богатирьов І. Г. Насильство в сім'ї – найнебезпечніша форма домашньої злочинності. *матеріали круглого столу* (м. Рівне, 12 жовт. 2021 р.). – Рівне : Видавн. дім «Гельветика», 2021. С. 7-9.
8. Ботнарченко, І. А. Насильство в сім'ї: поняття, сутність та причини виникнення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка*, 2016, 2. С. 37-47.
9. Буряк, К. М. Проблема насильства у сім'ї в Україні. *Матеріали Міжнародного круглого столу*. 2022. С. 32-34.

10. Васильєв, А. А. «Насильство в сім'ї: від фонового явища до злочину». *Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф.* Харків: ХНУВС, 2018. С. 26-28.
11. Виноградов, А. К. Поняття та види насильства в сім'ї в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2016, 1. С. 50-53.
12. Витяганець О. І. Домашнє насильство. Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: *матеріали XII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, м. Одеса, 26 березня 2020 р. Одеса: ОДУВС, 2020. С. 216-218.
13. Гнатюк, Н. І.; Василенко, О. М. Проблема насильства в сучасній сім'ї: теоретичні аспекти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*, 2014, 1. С. 17-19.
14. Голіна, В. Запобігання та протидія домашньому насильству: стан і перспективи його подолання в Україні. *Науковий вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: Кримінологія, 2018. 8, С. 40- 43.
15. Грозовський, І. Світовий досвід запобігання домашньому насильству. *Науковий вісник Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету. Психологічні науки*, 2019. 4, с. 1-179.
16. Довгань-Бочкова, Н. Домашнє насильство: аналіз об'єктивної сторони складу злочину. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2018, 66. С. 187-197.
17. Євсюкова, М. В. Насильство в сім'ї як порушення прав, закріплених у конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: огляд рішень Європейського суду з прав людини. *Форум права*, 2011. С. 341-347.
18. Зінсу, О. Правові та психологічні аспекти домашнього насильства. *Молодий вчений*, 2018, 12. 64. С. 178-182.

19. Калашник, О. А., Краснова, О. В., Кривуляк, А. О., Сотніченко, І. А. Попередження домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «гарячих» ліній. Київ: ТОВ «Агентство «Україна». 2016.
20. Косенко, С. С. Насильство в сім'ї, його види та мотиви. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*, 2015, 28. С. 164-167.
21. Корогод, С. В., Пащенко, О. О. Домашнє насильство. In: *The 4 th International scientific and practical conference "Modern problems of science, education and society" (June 19-21, 2023) SPC "Sci-conf. com. ua", Kyiv, Ukraine. 2023. 1281 p. 2023. p. 1129.*
22. Королук, Н. П. Насильство в сім'ї як соціальна проблема та шляхи її вирішення. *Запорізького національного університету*, 2008, 132 с.
23. Кузьменко, І. Насильство в сім'ї як сучасна соціальна проблема. *Актуальні проблеми професійного розвитку фахівців соціономічної сфери в системі неперервної освіти*, 2017, 70 с.
24. Малиновська, Т. М. Домашнє насильство: щодо змістовного наповнення терміну. *Наше право*. 2020. № 3. С. 85-91.
25. Миселюк, Ю., Герасимик, М. Проблема насильства в сім'ї. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 2014, 8. С. 7-10.
26. Пахомов, В., Безвін О. Домашнє насильство в Україні та закордоном. *Молодий вчений* 3. 79. 2020. С. 295-298.
27. Перелигіна, Р. В., Митник, У. М. Феноменологія домашнього насильства в Україні та Європейському Союзі. *Часопис Київського університету права*, 2018, 1. С. 181-186.
28. Решетникова М. Ю. Проблема домашнього насильства в Україні: загальна характеристика. *Всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації*. 2023. С. 140
29. Решетникова М. Ю. Шляхи протидії проявам домашнього насильства в Україні. *Пріоритетні напрями європейського наукового простору: пошук студента*. Ізмаїл. 2023. С. 359

30. Скіпальська, Г., Лях, Т., Клішевич, Н. Жінки, які постраждали від домашнього насильства як об'єкт соціальної роботи. 2022.
31. Слухаєнко, Ю. М. «Криміналістична характеристика домашнього насильства». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка* 3.91. 2020. С. 295-306
32. Сукмановська, Л. М. Домашнє насильство: дослідження актуальної проблеми сьогодення. *Юридичний вісник*, 2014, 4. С. 215-219.
33. Сукмановська, Л. М. Історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*, 3, 2016. С. 272-281.
34. Сушко А. В. Насильство у сім'ї. *Безпека життя і діяльності людини: теорія та практика : збірник наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітнім Дням цивільної оборони та охорони праці*, Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2020. С. 209-213.
35. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України. Наук. ред. О. Кочемировська. Заг. ред С. Павлиш. К.: Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 228 с.
36. Степаненко, О. В. Феноменологія домашнього насильства. *Включено до Переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з юридичних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.03. 2020 р. № 409, додаток 1)*, 2022. С. 202.
37. Тюріна, В. О., Шмараєва, А. Д. Насильство в сім'ї та його профілактика. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 186-187.
38. Шаповал, І. Г. Насильство в сім'ї як суспільне явище. *Молодий вчений*, 2016, 4. С. 483-485.

39. Юрків Я. Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2013. Вип. 27. С. 234-237. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2013_27_79.

40. Яхязаде, Е. М. Насильство в сім'ї: міжнародний досвід та сучасні проблеми в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Юридичні науки*, 2013, 2. С. 120–125.

у світі

Кожна третя жінка
щонайменше раз у житті
зазнавала насильства

40-70%

Вбивств жінок здійснюють
чоловіки і партнери

Внаслідок насильства
помирає більше жінок, ніж
від раку чи ДТП

Дані: ООН

в Україні

жертв домашнього
насильства - жінки

ЯКІ ЧОЛОВІКИ ПРОЯВЛЯЮТЬ АГРЕСІЮ

- що мають низький рівень освіти
- зазнали жорстокого поводження в дитинстві
- були свідками насильства щодо своєї матері
- зловживають алкоголем
- відчують перевагу над жінками